

Sosiaalialan työntekijöiden ammatilliset
valmiudet tunnistaa ja ohjata ihmiskaupan
uhreja

Knuutila, Lotta

Pullinen, Anne-Maarit

**Sosiaalialan työntekijöiden ammatilliset valmiudet
tunnistaa ja ohjata ihmiskaupan uhreja**

Knuutila Lotta
Pullinen Anne-Maarit

Sosiaalialan työntekijöiden ammatilliset valmiudet tunnistaa ja ohjata ihmiskaupan uhreja

Vuosi 2010 Sivumäärä 56

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa sosiaalialan työntekijöiden käsityksiä omista ammatillisista valmiuksista tunnistaa ja ohjata ihmiskaupan uhreja heille tarkoitettuun auttamisjärjestelmään. Opinnäytetyö oli osa Laurea-ammattikorkeakoulun Aikuisten sosiaalipalvelujen kehittämishanketta. Työelämän asiantuntijana opinnäytetyössä oli Espoon ryhmä- ja perheyhämäkodin sosiaalityöntekijä Hanna Londo.

Opinnäytetyö on laadullinen kartoitus. Tutkimusmenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua haastattelua eli teemahaastattelua. Teemahaastattelun teemat luotiin teoreettisen viitekehysten pohjalta. Tutkimuskysymyksinä olivat: miten turvapaikanhakijoiden ja kotouttamisvaiheessa olevien pakolaisten kanssa työskentelevät sosiaalialan työntekijät kokevat omat ammatilliset valmiutensa tunnistaa ihmiskaupan uhreja sekä miten he kokevat osaavansa ohjata uhreja?

Opinnäytetyön aineistonkeruuta varten haastateltiin kuutta pääkaupunkiseudulla turvapaikanhakijoiden ja kotouttamisvaiheessa olevien pakolaisten kanssa työskentelevää sosiaalityöntekijää ja ohjaajaa. Haastattelut toteutettiin joulukuun 2009 ja helmikuun 2010 välisenä aikana kunkin haastateltavan työpaikoilla. Haastattelujen teemoina olivat ihmiskauppa ilmiönä, ihmiskaupan uhrien tunnistaminen ja ohjaaminen, työntekijöiden omat kokemukset ammatillisista valmiuksistaan tunnistaa ja ohjata ihmiskaupan uhreja sekä ihmiskaupan tulevaisuus.

Kerätty aineisto analysoitiin teoriaohjaavan aineistoanalyysin avulla. Opinnäytetyön merkittävintä tulosta oli, etteivät haastatellut sosiaalialan työntekijät kokeneet ammatillisia valmiuksiaan tunnistaa ihmiskaupan uhreja riittäviksi. Haastateltavat kaipaavat koulutusta ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja ohjaamisesta sekä tietoa ihmiskaupasta ilmiönä. Haastateltavat olivat huolissaan mahdollisista ihmiskaupan uhreista, joilla ei ole lainkaan viranomaiskontakteja. Tämän lisäksi kaikkia ihmiskaupan uhreja ei tunnisteta turvapaikanhakijoiden vastaanotossa tai kotouttamisvaiheessa, jonka jälkeen he siirtyvät alueellisten sosiaalipalveluiden alaisuuteen.

Tarpeellinen jatkotutkimusaihe olisi selvittää kaikkien viranomaiskontaktien ulkopuolella olevien ihmiskaupan uhrien tunnistamismahdollisuuksia sekä kartoittaa alueellisen sosiaalityön työntekijöiden ammatillisia valmiuksia tunnistaa ihmiskaupan uhreja.

Asiasanat: ihmiskauppa, uhriutumisen, tunnistaminen, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä

Knuutila Lotta
Pullinen Anne-Maarit

The professional capabilities of social workers to identify and guide victims of human trafficking

Year	2010	Pages	56
------	------	-------	----

The purpose of the thesis was to conduct research into the experiences of social workers in their professional capacity to identify and guide victims of human trafficking to the aid system designed especially for them. The thesis was part of Laurea University of Applied Sciences' Social Services for Adults developmental project. Hanna Londo, social worker from Espoo community- and family community home, served as the working life expert in our thesis project.

The thesis project was a qualitative research. As our research method we used semi-structured interviewing, i.e. theme interviewing. The themes were built up on the basis of theoretical context. Our research questions were: how do social workers working with asylum seekers and refugees in the process of integration experience their own professional capacity in identifying victims of human trafficking, and how confident are they in guiding the victims?

In collecting material for our thesis, we interviewed six social workers and counsellors in the capital region working with asylum seekers and refugees in the process of integration. The interviews were conducted between December 2009 and February 2010 at the social workers' work places. The themes in the interviews were human trafficking as a phenomenon, identifying and guiding the victims of human trafficking, the social workers' own experiences in their professional capacity to identify and guide the victims of human trafficking, and the future of human trafficking.

The collected material was analyzed by means of instructional material analysis. The most substantial result was that the interviewees did not feel their professional capacities were sufficient enough to identify victims of human trafficking. The interviewees longed for training in identifying and guiding victims of human trafficking, and information on human trafficking as a phenomenon. The interviewees were worried about possible victims of human trafficking who have no contacts whatsoever with authorities. Furthermore, not all victims of human trafficking are identified at reception or in the integration process, after which they are transferred to the care and supervision of regional social services.

A necessary follow-up research topic would be to research all possibilities of identifying victims of human trafficking outside authority contacts, and assess the professional capacities of regional social workers to identify victims of human trafficking.

Key words: human trafficking, victimization, identification, human trafficking aid system

Sisältö

1	Johdanto.....	5
2	Opinnäytetyön tarkoitus	6
3	Ihmiskauppa ilmiönä.....	7
3.1	Aiheesta aiemmin tehdyt tutkimukset	7
3.2	Ihmiskauppa.....	8
3.3	Uhriutuminen	9
3.4	Turvapaikanhakija, pakolainen ja turvapaikanhakuprosessi.....	10
3.5	Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen	11
3.6	Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä	13
3.7	Kansalliset ja kansainväliset ihmiskaupan vastaiset sopimukset	16
4	Tutkimuksen eteneminen.....	18
4.1	Tutkimusmenetelmän kuvaus ja tutkimuskysymykset	18
4.2	Tiedonkeruu.....	20
4.3	Aineistonkeruu.....	20
4.4	Sisällönanalyysi	21
5	Tulokset.....	23
5.1	Haastateltavien näkemys ihmiskaupasta ilmiönä.....	23
5.2	Haastateltavien näkemys ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta.....	25
5.3	Haastateltavien näkemys ihmiskaupan uhrien ohjaamisesta palveluihin	28
5.4	Haastateltavien käsityksiä omista ammatillisista valmiuksista tunnistaa ihmiskaupan uhreja	29
5.5	Haastateltavien käsityksiä omista ammatillisista valmiuksista ohjata ihmiskaupan uhreja	32
5.6	Haastateltavien ajatuksia ihmiskaupan tulevaisuudesta	32
5.7	Yhteenveto	34
6	Pohdinta	35
6.1	Tulosten tarkastelu	35
6.2	Tulosten pätevyys ja luotettavuus	38
	Lähteet	40
	Liitteet.....	43

1 Johdanto

Ihmiskauppa on ilmiönä Suomessa vielä varsin tuntematon sen yleistymisestä huolimatta. Ihmiskauppa on monitahoista ja sitä tapahtuu prostituution yhteydessä sekä osana pakkotyötä ja muuta työvoiman hyväksikäyttöä. Omia erityisalojansa ovat nais-, lapsi- ja elinkauppa. Ihmiskauppaan ilmiönä liittyvät läheisesti myös ihmissalakuljetus ja paritus. Ihmiskaupan ja ihmissalakuljetuksen oleellisimpana erona on riippuvuussuhde uhrin ja hänen kaltoinkohtelijansa välillä. Lisäksi ihmissalakuljetus vaatii aina kansainvälisen rajan ylityksen. Toisinaan ihmissalakuljetus voi muuttua ihmiskaupaksi olosuhteiden muuttuessa. Parituksen muuttuessa ihmiskaupaksi uhri on erehdytetty toimimaan prostituoituna tai häntä painostetaan tai pakotetaan toimimaan tai jatkamaan toimintaa prostituoituna. Useinmiten ihmiskauppa on maiden sisäistä tai kohdistuu naapurimaihin. Ihmiskauppaa esiintyy merkittävästi kehitysmaissa ja entisen Neuvostoliiton alueella. (Työhallinto, 2006, 10.)

Suomen kautta arvioidaan kulkevan jopa satoja ihmiskaupan uhreja vuosittain. Lisäksi osalle ihmiskaupan uhreista Suomi on kohdemaana. Useimmiten naisia kuljetetaan Venäjältä tai Baltian maista Suomeen tai muihin Pohjoismaihin prostituoiduiksi. (Poliisi, 2009.) Media on viime aikoina huomionnut ihmiskaupan yleistymisen. Aiheesta on kuitenkin tähän mennessä Suomessa tehty tutkimusta vain vähän sosiaaliryönnön näkökulmasta. Tässä opinnäytetyössä ihmiskauppaa lähestytään yhteiskunnallisena ongelmana.

Sosiaali- ja terveysalalla olisi tarve ihmiskaupan uhrien tunnistamista käsittelevään koulutukseen. Alan työntekijät eivät ole raportoineet vielä yhdestäkään tunnistetusta ihmiskaupan uhrista. Työntekijöiden kattava koulutus antaisi paremmat valmiudet tunnistaa uhreja työkentällä. (Työhallinto, 2007, 19.) Työministeriön jo vuonna 2005 antamassa ehdotuksessa ihmiskaupanuhrien auttamisesta (Työhallinto, 2006, 24) todetaan, että sosiaali- ja terveysalojen opiskelijoille tulisi järjestää koulutusta ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi.

Tämä opinnäytetyö on kvalitatiivinen kartoitus siitä, miten turvapaikanhakijoiden ja kotouttamisvaiheessa olevien pakolaisten kanssa työskentelevät sosiaalialan työntekijät kokevat omat ammatilliset valmiutensa tunnistaa ihmiskaupan uhreja, ja miten he kokevat osaavansa ohjata uhreja palveluihin. Tutkimusmenetelmänä tässä opinnäytetyössä käytetään puolistrukturoitua haastattelua eli teemahaastattelua.

Työskennellessämme maahanmuuttajien parissa olemme pohtineet omia valmiuksiamme tunnistaa ihmiskaupan uhreja. Ihmiskauppa on ilmiönä melko tuntematon, mutta hyvinkin ajankohtainen aihe jatkuvasti monikulttuuristuvassa Suomessa. Aiheesta löytyy melko vähän tietoa sosiaalialan näkökulmasta.

2 Opinnäytetyön tarkoitus

Tämä opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Opinnäytetyössä tarkoituksena on selvittää turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevien sosiaalialan työntekijöiden ammatillisia valmiuksia tunnistaa ja ohjata ihmiskaupan uhreja Suomessa. Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen on ensisijaisen tärkeää, jotta uhri voidaan ohjata oikeiden palveluiden piiriin. Ohjaaminen edellyttää auttamisjärjestelmän laajaa tuntemusta.

Opinnäytetyö on osa Aikuisten sosiaalipalvelujen kehittämishanketta. Hankkeessa ovat mukana Laurea-ammattikorkeakoulun Otaniemen toimipiste ja Espoon kaupungin sosiaali- ja terveystoimen alanen Aikuisten sosiaalipalvelut. Hanke on osa Laurean Voimaannuttavan työn tutkimus- ja kehittämislinjaa. Espoon kaupungin aikuissosiaalipalvelut sisältävät talous- ja velkaneuvontapalvelut, pakolais- ja maahanmuuttajapalvelut sekä työllisyyspalvelut. Aikuisten sosiaalipalveluiden keskeisiä tehtäväalueita ovat sosiaalisen- ja taloudellisen tuen neuvonta, ohjaus ja järjestäminen, sosiaalinen kuntoutus ja pakolaisten sekä alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanottaminen. (Tutkimus- ja kehittämissuunnitelma Aikuisten sosiaalipalvelujen kehittämishanke.) Opinnäytetyö tehdään yhteistyössä Espoon maahanmuuttajapalveluiden alaisen Espoon ryhmä- ja perheryhmäkodin kanssa, joka vastaa alaikäisten yksin maahan tulevien turvapaikanhakijoiden vastaanotosta ja koordinoinnista.

Hankkeen tavoitteena on: 1) tutkia ja kehittää asiakaslähtöisiä sosiaalipalveluja, 2) tuottaa tietoa aikuisten sosiaalipalvelujen asiakastyön kehittämisen pohjaksi, 3) vahvistaa aikuisten sosiaalipalvelujen henkilöstön orientaatiota ja osaamista valtaistavan sosiaalityön lähestymistavan mukaisesti sekä 4) tutkia ja kehittää moniammatillista yhteistyötä. Hankkeen teoreettinen viitekehys perustuu valtaistavaan sosiaalityöhön.

Työelämänedustaja sosiaalityöntekijä Hanna London mukaan ihmiskaupan uhrien tunnistaminen ja ohjaaminen herättää keskustelua ja on sosiaalityöntekijöille työn ohessa tärkeä aihe, joka ei kuitenkaan ole välttämättä jokapäiväisessä työssä esillä. Kuitenkin esimerkiksi lasten ja nuorten osalta uhrien tunnistaminen olisi ensiarvoisen tärkeää. Usein poliisit tunnistavat uhrin, mutta olisi tärkeää, että myös turvapaikanhakijoiden vastaanotossa oltaisiin alttiita tunnistamaan ihmiskaupan uhreja. Kaikki materiaali ja kehittäminen aiheen osalta on tärkeää, sillä aihe on uusi ja ei niin tuttu arjen työssä. (H. Londo, henkilökohtainen tiedonanto 26.10.2009.)

3 Ihmiskauppa ilmiönä

Opinnäytetyön kehyksenä on useat kansalliset ja kansainväliset sopimukset koskien ihmiskaupan vastaista toimintaa. Suomessa on tehty muutamia aikaisempia tutkimuksia ja hankkeita koskien ihmiskauppaa; muun muassa Pro-tukipisteen IKU-pro-projekti ja Rikosuhripäivystyksen Ulrik-projekti. Ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta puhuttaessa on tärkeää määritellä, mitä ihmiskauppa tarkoittaa. Opinnäytetyössä keskitytään turvapaikanhakijoihin ja kotouttamisvaiheessa oleviin pakolaisiin kohdistuvaan ihmiskauppaan. Opinnäytetyön teoreettisessa viitekehvyssä tarkastellaan ihmiskauppa ilmiönä, uhriutumista ja ihmiskaupan uhrien tunnistamista. Lisäksi teoreettisessa perustassa paneudutaan jo voimassaolevaan ohjeistukseen ihmiskaupan uhrien ohjaamisesta.

3.1 Aiheesta aiemmin tehdyt tutkimukset

Pro-tukipiste tuottaa matalan kynnyksen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja prostituutiossa tai muussa seksityössä oleville tai mukana olleille henkilöille. Pro-tukipiste toteutti vuodesta 2007 vuoteen 2009 IKU-Pro-projektin, mikä käsitteli ihmiskauppaa. Projekti aloitettiin yhteistyössä Pakolaisneuvonta ry:n kanssa. Projektin tarkoituksena oli edistää ihmiskaupan uhrien auttamista ja muuta ihmiskaupan vastaista toimintaa. Lisäksi tarkoituksena oli lisätä eri toimijoiden valmiuksia tunnistaa ja ohjata ihmiskaupan uhreja sekä tarjota koulutusta ihmiskauppaan ja uhrien auttamiseen liittyen. Kyseessä oli Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama kolmivuotinen projekti. Projektin loppuseminaarista on saatavissa Thesslundin ja Tuomaalan toimittama seminaariraportti. (Pro-tukipisteen nettisivu ja Thesslund & Tuomaala, 2009, 7)

Rikosuhripäivystys toteuttaa parhaillaan Raha-automaattiyhdistyksen tukemaa 2007 alkanutta viisivuotista Ulrik-projektia, jonka tarkoituksena on auttaa ulkomaalaistaustaisia rikoksen uhreja. Rikosuhripäivystys on keskittynyt ihmiskaupan uhrien tunnistukseen ja ohjaamiseen. Projektin tavoitteena on madaltaa uhrien kynnystä hakea apua. Kohderyhmänä ovat Suomessa vierailevat tai pysyvästi asuvat ulkomaalaistaustaiset rikoksen uhriksi joutuneet henkilöt, heidän läheisensä tai rikoksen todistajat. (Rikosuhripäivystys, 2006.)

Rikosseuraamusalan opiskelija Tuula Putkonen Laurea-ammattikorkeakoulun Tikkurilan yksiköstä on tehnyt vuonna 2008 opinnäytetyön ”Ei ihmiskaupan uhria ilman ihmiskaupparikosta - Uhrien tunnistamista vaikeuttavat tekijät prostituutioon liittyvässä ihmiskaupassa”. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää prostituutiotarkoituksessa tapahtuvan ihmiskaupan uhrien parissa työskentelevien asiantuntijoiden, viranomaisten ja kolmannen sektorin työntekijöiden käsityksiä ihmiskaupan uhrien tunnistamisen haasteista. (Putkonen, 2008.)

3.2 Ihmiskauppa

Ihmiskauppa on ilmiönä hyvin monitahoinen. Siihen liittyvät läheisesti niin ihmissalakuljetus kuin parituskin. Viime aikoina on puhuttu myös paljon kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. (Työhallinto, 2006,11.) Euroopassa ihmiskauppaa esiintyy yleisimmin suurissa kaupungeissa. Suuri osa ihmiskaupan uhreista on lapsia. USA:n hallituksen raportissa on arvioitu, että puolet prostituutioon kaupattavista uhreista on alaikäisiä. (Sarkonen, 2008.) Reijosen mukaan karkeasti jaotellen Suomessa havaituista täysi-ikäisistä ihmiskaupan uhreista kaksi kolmasosaa on työperäisiä uhreja ja yksi kolmasosa seksuaalisperäisesti uhriutuneita. Joihinkin tapauksiin liittyy sekä seksuaalinen että työperäinen hyväksikäyttö; tällöin ihmiskaupan uhri on usein toiminut kotiapulaisena. (E. Reijonen, henkilökohtainen tiedonanto, 20.10.2009.) Ihmiskauppaa ilmenee usein prostituution yhteydessä sekä osana pakkotyötä ja muuta työvoiman hyväksikäyttöä. Lisäksi omia erityisalojansa ovat nais-, lapsi- ja elinkauppa. (Työhallinto, 2006, 10.)

Ihmiskauppa-määritelmä muodostuu kolmesta kriteeristä; toiminta, keino ja tarkoitus. Ihmiskaupalla tarkoitetaan esimerkiksi toimintaa, joka ilmenee hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuvana henkilöiden värväyksenä, kuljettamisena, siirtämisenä, kätkemisenä tai vastaanottamisena. Keinoina käytetään muun muassa voimankäytöllä uhkaamista, voimankäyttöä tai pakottamista, sieppausta, petosta, harhaanjohtamista, vallan väärinkäyttöä tai haavoittuvan aseman hyväksikäyttöä. Tarkoituksena ihmiskaupassa voi olla henkilön hyväksikäyttö prostituutiotarkoituksessa tai muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakkotyö tai pakollinen palvelu, orjuus, muu orjuuden kaltainen käytäntö tai orjuuden kaltaiset olot, tai elinten poistaminen. Vähintään yhden edellä mainituista toiminnan-, keinon- ja tarkoituksen muodoista tulee täytyä, jotta voidaan puhua ihmiskaupasta. (M. Mäkelä, henkilökohtainen tiedonanto, 21.9.2009.)

Suomessa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä on ollut vuodesta 2005 lähtien alaikäisiä ihmiskaupan uhreja hieman alle 15. (H. Myllykangas, henkilökohtainen tiedonanto 21.9.2009). Ihmiskauppa on houkutteleva bisnes järjestäytyneille rikollisjärjestöille, koska tuomioita tulee harvoin verrattuna esimerkiksi huume- tai asekauppaan, johtuen ihmiskaupan vaikeasta tunnistettavuudesta. Lisäksi tunnistusta vaikeuttaa jo se, etteivät ihmiskaupan uhrit itse ymmärrä olevansa uhreja. (Sarkonen, 2008.)

Ihmiskaupan ja ihmissalakuljetuksen oleellisin ero on tapahtumapaikka. Ihmissalakuljetus vaatii aina kansainvälisen rajanylityksen. Ihmiskaupan uhriksi voi joutua kotimaassaan eivätkä sen rikosoikeudelliset kriteerit vaadi kansainvälistä rajanylitystä. Tämän lisäksi ihmiskaupan ja ihmissalakuljetuksen erona voidaan pitää pitkää riippuvuussuhdetta tai sen puuttumista. Ihmiskaupassa uhri on riippuvuussuhteessa rikolliseen. Ihmissalakuljetus täyttää ihmiskaupan kriteerit, jos uhri joutuu esimerkiksi pitkäaikaiseen velkasuhteeseen salakuljettajaansa näh-

den. Näin voi tapahtua jos salakuljettaja perii korvauksen tarjoamastaan matkasta jälkikäteen. Tällöin uhri voi joutua esimerkiksi pakkotyöhön tai prostituoiduksi. Riippuvuussuhdetta ylläpitää alhainen palkkataso, uhrilta perittävät asuinkulut tai palkasta perittävät maksut. Tällöin velka saattaa lisääntyä ajan kuluessa eikä uhrilla ole realistisia mahdollisuuksia irrottautua rikollisesta. Lisäksi uhria tai hänen muualla asuvia läheisiään saatetaan kiristää tai uhkailla. (Työhallinto, 2006, 11.)

Ihmissalakuljetuksessa salakuljettaja järjestää tavallisesti vain matkan ja maahantulon kohdemaahan. Tässä yhteydessä Suomen laissa käytetään käsitteitä laittoman maahan tulon järjestäminen tai törkeän laittoman maahantulon järjestäminen. Ihmissalakuljetus voi tapahtua piilossa tai julkisesti esimerkiksi laittomia asiakirjoja käyttämällä. Tavallisesti matka on maksettu matkaan lähtiessä, joten salakuljetettavan suhde matkanjärjestäjään katkeaa kohdemaahan saavuttaessa. Salakuljetettavan henkilön asema on tällöin heikko, sillä matkanjärjestäjällä ei ole välttämätöntä tarvetta huolehtia, että salakuljetettava pääsee kohdemaahan. Ihmissalakuljetus voi matkan aikana muuttua ihmiskaupaksi esimerkiksi olosuhteiden muuttuessa matkan aikana tai sen jälkeen. Tällaisia ovat muun muassa tilanteet, joissa uhri joutuu matkan aikana prostituoiduksi. Vastaavasti uhrin toimeentulomahdollisuudet kohdemaassa voivat olla niin heikot, että hän voi joutua elantonsa hankkimisen vuoksi työvoiman hyväksikäytön kohteeksi. (Työhallinto, 2006, 11.)

Suomessa ei tunneta ihmiskaupan tunnuspiirteitä vielä tarpeeksi hyvin mikä mahdollistaa rikollisille helpon toimintaympäristön. USA:n hallitus moitti raportissaan Suomea kovin sanoin ihmiskaupan vastaisen toiminnan tehottomuudesta vuonna 2003. Tämän seurauksena Suomen lainsäädäntöä uudistettiin koskien ihmiskauppaa vuonna 2004, jolloin ihmiskauppa lisättiin rikoslakiin. Suomessa on hyväksytty hallituksen toimesta ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma vuonna 2005 ja sitä on tarkennettu kesällä 2007. (Sarkonen, 2008.) Suomessa on annettu ensimmäinen tuomio ihmiskaupparikoksesta maaliskuussa 2007 (Roth, 2007).

3.3 Uhriutuminen

Ihmiskauppa on erityisen väkivaltainen rikollisuuden ala. Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön eli Etyjin ihmiskaupan vastainen erityisedustaja Eva Biaudet on verrannut ihmiskaupassa käytettäviä keinoja kidutukseen. Hänen mukaansa uhri saatetaan raiskata useita kertoja varhaisessa vaiheessa ja näin hänet saadaan nujerrettua psykologisesti. (Sarkonen, 2008.) Väkivallan uhriksi joutunut kokee usein pelon, ahdistuksen ja turvattomuuden tunteita. On tavallista, että hän kokee olevansa syyllinen rikoksen uhriksi joutumiseen. Syyllisyyden kokemista aiheuttaa myös tunne siitä, että ympäristö syyllistää uhria. Häpeän vuoksi uhri ei aina hae apua. Lisäksi hän voi kokea loukkaavana poliisin kuulustelun tai auttajien kysymykset. Uhri

saattaa pelätä kaltoinkohteliijaansa, uudelleen uhriksi joutumista tai kosta. (Koivukangas, 2007, 36-37.)

Pitkään jatkuneen väkivallan ja kaltoinkohtelun seurauksena uhri mahdollisesti uhriutuu. Uhriutumisen tarkoitetaan seurauksia, joista uhri kärsii joutuessaan rikoksen uhriksi. Uhriutuminen on psykologinen prosessi, jossa ihminen alkaa nähdä itsensä voimattomana uhrina pitkään jatkuneen väkivallan tai hyväksikäytön seurauksena (engl. victimization). (Piehl, 2008.) Traumaattisen kriisin läpikäymisen pitkittyessä, esimerkiksi väkivallan jatkumisen tai tarkoituksenmukaisen avun puuttumisen vuoksi, uhrin on yhä vaikeampi irrottautua kaltoinkohtelijasta. Tilanteen pitkittyessä edessä saattaa olla traumaattinen taantumisen ja rikollisen tarjoamaan minäkuvaan samaistuminen. Traumaattiselle taantumiselle on tyypillistä, että yksilö menettää kykynsä toimia aikuisena; hän taantuu lapsen omaiseen käyttäytymiseen, myöntyvyyteen, alistumiseen ja miellyttämiseen. Kaltoinkohtelija luo uhrilleen uuden kuvan todellisuudesta, joka muodostuu rikollisen tarjoamasta käsityksestä uhrin valheellisesta minäkuvas- ta, rikollisesta ja heidän suhteestaan. Viime kädessä uhrin elämästä ja kuolemasta päättäminen on rikollisen tahdosta riippuvainen. Uhrin yrittäessä irrottautua tilanteesta kaltoinkohtelija voi tehdä epätoivoisia tekoja pitääkseen uhrin hallinnassaan. Irrottautua tilanteesta uhri tarvitsee ulkopuolisten auttajien apua. (Lehtonen & Perttu, 1999, 62-64.)

3.4 Turvapaikanhakija, pakolainen ja turvapaikanhakuprosessi

Turvapaikanhakija on henkilö, joka hakee kansainvälistä suojelua ja turvaa toisesta maasta. Turvapaikanhakija on lähtenyt kotimaastaan vainojen tai poliittisen mielipiteen takia. YK:n ihmisoikeussopimuksessa todetaan, että jokaisella vainon kohteeksi joutuneella on mahdollisuus hakea turvapaikkaa. Myös humanitaarisin perustein voi saada oleskeluluvan. Pakolainen on henkilö, jolle on jo myönnetty turvapaikka. Pakolainen on joutunut lähtemään kotimaastaan, koska häntä vainotaan rodun, uskonnon, poliittisen mielipiteen tai yhteiskuntaryhmänsä vuoksi. (Ihmisoikeudet.net, 2007.)

Turvapaikanhakuprosessi alkaa siitä kun turvapaikanhakija saapuu maahan. Turvapaikkaa ei voi hakea ennen maahan tuloa. Turvapaikkahakemus jätetään rajalla tai mahdollisimman pian maahan tulon jälkeen poliisille, jossa häntä kuulustellaan muun muassa koskien matkareittiä Suomeen. Turvapaikanhakijan henkilöllisyys selvitetään ja hänet sijoitetaan vastaanotokeskukseen. Mikäli turvapaikanhakija on hakenut aikaisemmin turvapaikkaa toisesta Dublin II-sopimuksessa mukana olevasta valtiosta, hänet käännytetään takaisin vastuussa olevaan valtioon. Elleivät Dublin II-sopimuksen ehdot täyty, turvapaikkahakemus tutkitaan ja hakija haastatellaan Maahanmuuttovirastossa. Puhuttelussa kartoitetaan mahdolliset perhesuhteet ja muut perusteet hakijan oleskeluluvan saamiseksi. Turvapaikanhakijan saadessa myönteisen päätöksen Maahanmuuttovirasto myöntää hakijalla oleskeluluvan tai turvapaikan. Hakijan

saadessa kielteisen päätöksen, Maahanmuuttovirasto ei myönnä turvapaikkaa eikä oleskelulupaa. Poliisi ilmoittaa päätöksestä hakijalle ja käännättää hänet. Päätöksestä on mahdollista valittaa Helsingin hallinto-oikeuteen. (Maahanmuuttovirasto, kaavio.) Alaikäiselle ilman huoltajaa turvapaikkaa hakevalle turvapaikanhakijalle määrätään edustaja. Edustajan tehtävänä on käyttää lapsen huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa ja ajaa lapsen etua ottaen huomioon lapsen kansallinen, kielellinen, uskonnollinen ja sivistyksellinen tausta. (Finlex, Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493.)

Henkilö, jolle on myönnetty oleskelulupa tai turvapaikka pyritään sopeuttamaan uuteen kulttuuriin ja yhteiskuntaan kotouttamislain mukaisesti. Viranomaiset edistävät maahanmuuttajien kotouttamista erilaisilla toimenpiteillä. Maahanmuuttajille järjestetään kielen opetusta ja heidät pyritään työllistämään. Laki kotouttamisesta velvoittaa kuntia järjestämään kotouttamisohjelmia, joista tulee ilmi tavoitteet, toimenpiteet, voimavarat ja yhteistyötahot. Kolmi-vuotinen kotoutumissuunnitelma laaditaan henkilön omia tarpeita silmällä pitäen ja maahanmuuttajille tarkoitetun kotouttamisohjelman perusteella. Kotouttamisen piiriin kuuluvat maahanmuuttajat, joilla on kotipaikka Suomessa. Kotouttamisohjelman aikana henkilö kuuluu monien palvelujen piiriin, jolloin on paremmat mahdollisuudet tunnistaa mahdollinen ihmiskaupan uhri. (Kyllönen-Saarnio & Nurmi, 2005, 61.)

3.5 Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen

Uhrien tunnistaminen on haastavaa. Useat ihmiskaupan uhrit eivät itse miellä olevansa uhreja. Viranomaisten on kyettävä tunnistamaan uhri mahdollisten ulkoisten merkkien perusteella tai epäillyn kertomuksen pohjalta. Toisinaan uhri voidaan tunnistaa muiden puhuteltavien henkilöiden kertoman perusteella. Haasteena ovat myös lyhytaikaiset kontaktit mahdolliseen uhriin; usein uhri täytyisi tunnistaa jo ensitapaamisella. Kuitenkin luottamus viranomaisiin saavutetaan vasta useiden tapaamisten ja käyntien jälkeen. (P. Koskinen, henkilökohtainen tiedonanto, 2009). Tunnistamista vaikeuttaa lisäksi uhrien haluttomuus kertoa tilanteestaan häpeän ja leimaantumisen pelossa. Joissakin tapauksissa esimerkiksi prostituutioita harjoittavat ihmiskaupan uhrit saattavat pelätä käännättämistä tai maasta poistamista ja eivätkä uskaltaudu yhteistyöhön viranomaisten kanssa. (E. Reijonen, henkilökohtainen tiedonanto 20.10.2009.)

Reijosen mukaan ihmiskaupan uhrien kanssa työskentelevien työntekijöiden osaamista tukee tietämys rikoksen uhrien asemasta yleisesti, perhe- ja lähisuhdeväkivallasta, monikulttuurisuudesta ja maahanmuuttajatyöstä sekä kunnia- ja sukupuoliväkivallasta. Ihmiskauppa on monitahoinen, muuntuva ja piiloutuva ongelma, jonka käsittelemiseksi tarvitaan monipuolista osaamista. Tämän vuoksi on suositeltavaa osallistua eri viranomaisten ja toimijoiden järjestämiin ihmiskaupan ajankohtaisia asioita käsitteleviin koulutuksiin. (E. Reijonen, henkilökohtainen tiedon-

anto 20.10.2009). Hallituksen ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma (2005) korostaa mahdollisten riskiryhmiin kuuluvien asiakkaiden kanssa työskentelevien henkilöiden oma-aloitteisuutta uhrien tunnistamisessa.

Keskeisiä toimijoita ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa ovat:

- rajatarkastusviranomaiset
- poliisi
- Maahanmuuttovirasto
- työsuojelupiirit
- kuntien sosiaalitoimi ja muut julkiset sosiaalipalvelut
- terveydenhuolto (julkinen ja yksityinen)
- kirkot ja muut uskonnolliset yhteisöt
- työmarkkinajärjestöt ja muut järjestöt

(Työhallinto, 2006, 25-26)

Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa on kehitetty metodeja ja kriteerejä ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi. Suomessa hallitus on luonut ihmiskaupan vastaisessa toimintasuunnitelmassa kriteerit ihmiskaupanuhrien tunnistamisen helpottamiseksi. Keskusrikospoliisilla on käytössä laajempi tunnistuslomake. Työministeriö on ehdottanut, että uhrien tunnistaminen tulee sisällyttää kaikkien potentiaalisten uhrien kanssa työskentelevien ammattialojen toimintatapoihin ja koulutukseen. (Työhallinto, 2006, 26).

Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen tulisi sisällyttää osaksi jo olemassa olevaa etsivää työtä, esimerkiksi prostituoitujen ja rikosten uhrien parissa tehtävän työn yhteyteen. Etsivän työn tulisi jalkautua sinne missä potentiaaliset uhrin elävät ja oleilevat. Etsivän työn työntekijät työskentelevät pääsääntöisesti virastojen ja muiden tukirakenteiden ulkopuolella, minkä vuoksi työryhmä pyytää kiinnittämään erityistä huomioita työntekijöiden turvallisuuteen yhdessä paikallispoliisin kanssa. (Työhallinto, 2006, 26-27.)

Ihmiskaupan uhrin tunnistamisen jälkeen hänet ohjataan palvelujen pariin. Palveluihin ohjaamisessa on tärkeää viranomaisten ja kolmannen sektorin välinen yhteistyö. Poliisin pitää ohjata mahdollisuuksien mukaan uhri rikosuhripäivystykseen, joka on tarkoitettu rikoksen uh-

riksi joutuneille henkilöille. Rikosuhripäivystyksestä uhri saa neuvoa ja tukea. (Ulkoasiainministeriö, 2005, 40.)

3.6 Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä

Ihmiskaupan uhreille suunnattu auttamisjärjestelmä on käynnistynyt vuoden 2006 aikana alikäisten ihmiskaupan uhrien osalta Oulun vastaanottokeskuksessa sekä Joutsenon vastaanottokeskuksessa perheiden, ryhmien ja aikuisten osalta. Auttamisjärjestelmä on lakisääteistetty 1.1.2007 voimaan tulleella maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta annetulla lain muutoksella. Auttamisjärjestelmä koostuu uhreille annettavasta oikeudellisesta ja muusta neuvonnasta, kriisiavusta, sosiaali- ja terveyspalveluista, tulkkipalveluista sekä muista tukipalveluista, tilapäisestä majoituksesta tai pysyväluonteisemmasta asumisen järjestämisestä, toimeentulotuesta sekä muusta tarpeelliseksi katsotusta huolenpidosta ja mahdollisesta turvallisen koti- tai lähtömaahan paluun tukemisesta. Palvelujen tarve on syytä harkita aina tapauskohtaisesti. Toiminnan rahoituksesta vastaa työministeriö. Rahoitus ohjataan vastaanottokeskuksille tutkimus- ja elinkeinokeskuksen kautta, jotka lisäksi huolehtivat rahoituksen valvonnasta. (Työhallinto, 2007, 23-24.)

Ihmiskaupan uhrille on mahdollista myöntää oleskelulupa. Oleskeluluvan saamisen edellytyksenä on, että uhri on katkaissut siteet ihmiskaupasta epäiltyihin, ja on valmis tekemään yhteistyötä viranomaisten kanssa. Lisäksi uhrin Suomessa oleskelu tulee olla perusteltua ihmiskaupan esitutkinnan tai tuomioistuinkäsittelyn vuoksi. Uhrille voidaan myöntää oleskelulupaa edeltävä harkinta-aika, joka on 30 päivästä kuuteen kuukauteen. Harkinta-ajan aikana uhrin on mahdollista toipua kokemuksistaan ja miettiä mahdollista viranomaisyhteistyötä. Harkinta-aikana uhrin oleskelu on laillista Suomessa. (Maahanmuuttovirasto, 2008, 1.)

Esityksen henkilön ottamisesta auttamisjärjestelmään voi tehdä viranomaisen, järjestö tai jokin muu taho. Viranomaisen tai järjestön tulee perustella henkilön ottaminen järjestelmän piiriin. Poliisin, rajavartioston ja Maahanmuuttoviraston pyynnöstä henkilö voidaan ottaa auttamisjärjestelmään ilman erillisiä perusteita. Varhaisen puuttumisen ja äkillisen avuntarpeen vuoksi järjestelmään voi päästä ilman rikoslain ja ulkomaalaislain säätämien edellytysten täyttymistä, eikä rikostutkinnan alkamista, esitutkinnan valmistumista tai syytettä välttämättä tarvita. (Työhallinto, 2007, 25). Avun tarve, haavoittuva asema, turvaton tila, riippuvaisuus tai alistainen asema voivat olla uhrilähtöisesti ajateltuna eräitä perusteita auttamisjärjestelmään ottamiselle. Auttamisjärjestelmässä olevien henkilöiden joukko voi olla lukumäärältään suurempi kuin rikosoikeudellisesti ihmiskaupan uhreiksi määriteltyjen henkilöiden määrä. (E. Reijonen, henkilökohtainen tiedonanto 20.10.2009.)

Päätöksen järjestelmään ottamisesta tai järjestelmästä poistamisesta tekee viime kädessä toimivaltaisen vastaanottokeskuksen johtaja. Hänellä on tukena päätöksenteossa moniammatillinen arviointiryhmä, jonka työvoima- ja elinkeinokeskus nimittää kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Vastaanottokeskuksen johtajan lisäksi arviointiryhmään kuuluu sosiaali- ja terveystieteiden asiantuntija sekä edustajat poliisista ja rajatarkastusviranomaisista. Lisäksi arviointiryhmän on tarpeen vaatiessa kuultava myös viranomaisia, työsuojeluviranomaisia, työmarkkinajärjestöjä, psykiatrian ja lastensuojelun asiantuntijoita sekä muita tahoja joiden asiantuntemus on ihmiskaupan monimuotoisuuden vuoksi tarvittavaa tapauskohtaisesti. Vastaanottokeskuksen johtajien tekemät päätökset ovat valituskelpoisia hallintopäätöksiä. (Työhallinto, 2007, 25.)

Ihmiskauppaepäilyjä on ilmennyt jo ennen auttamisjärjestelmän käynnistymistä. Yhtenä esimerkkinä mainittakoon kolme alaikäistä ihmiskaupan uhreiksi epäiltyä henkilöä, jotka oli sijoitettu Oravaisten vastaanottokeskuksen alaiseen ryhmäkotiin vuonna 2005. Lyhyen ajan kulluttua sijoituksesta nuoret katosivat seurannasta huolimatta. Tapauksen jälkeen Oulun ja Joutsenon vastaanottokeskukset aloittivat käytännön auttamisen ja epäiltyjen ihmiskaupan uhrien rekisteröinnin. (Työhallinto, 2007, 25.)

Auttamisjärjestelmään otetuilla asiakkailla on oikeus lain turvaamaan tulkkipalveluun asioidessaan viranomaisten ja auttamiseen osallistuvien työntekijöiden kanssa. Lisäksi he ovat oikeutettuja saamaan oikeudellista neuvontaa ja apua välittömästi tunnistamisen jälkeen ja auttamisen kaikissa vaiheissa. Oikeudellisesta neuvonnasta ja avusta vastaavat oikeusaputoimisto, Pakolaisneuvonta sekä yksityiset asianajajat. Uhrin oikeuksien turvaamiseksi on ensisijaisen tärkeää huolehtia myös, että hän saa puolueetonta ja neutraalia neuvontaa ihmiskaupan uhreille tarkoitetuista palveluista ja tukitoimista. Kielellisen tulkkauksen lisäksi asiakas saattaa tarvita kulttuuritulkkauksia tilanteestaan ja asioidensa etenemisestä Suomen olosuhteissa. Asiakkaan voimaantumisen ja elämänhallinnan tukemisen kannalta on keskeistä, että uhri saa jatkuvasti tietoa tilanteestaan, sen etenemisestä sekä siihen vaikuttavista tekijöistä. (Työhallinto, 2007, 27.)

Ihmiskaupan uhrien asuminen voidaan järjestää hyvin eri tavoin. Lähtökohtana on uhrin mahdollisimman turvallisen asuinympäristön takaaminen ja toipumisesta huolehtiminen. Vastaanottokeskukset vastaavat uhrien asianmukaisesta asumisen järjestämisestä ja tukipalveluiden toteuttamisesta. Asuminen on tavallisesti järjestetty turvakodeissa, ryhmäkodeissa, ammatillisissa perheryhmäkodeissa, vastaanottokeskusten erillisillä osastoilla, tukiasunnoissa sekä vuokra-asunnoissa. Poliisin ja rajavartioston tekemä turvallisuusanalyysi vaikuttaa tapauskohtaisesti asuinmuodon valintaan. Vastaanottokeskuksilla tulee olla mahdollisuus vaihtaa uhrin asuinpaikkaa kiireisesti turvallisuustilanteen muuttuessa. (Työhallinto, 2007, 27.)

Auttamisjärjestelmään mukaanotetulla asiakkaalla on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Ihmiskaupan uhrilla on oikeus toimeentulotukilain ja kotouttamislain määräämän toimeentulotukeen tai kotouttamisaikaiseen kotoutumistukeen. Ihmiskaupan uhrille, jolla ei ole oleskelulupaa tai hänellä on ainoastaan tilapäinen oleskelulupa, toimeentulotuen myöntää vastaanottokeskus samoin perustein kuin turvapaikanhakijoille. Tällöin toimeentulotuki maksetaan valtion varoista. Uhrille, jolla on jatkuva oleskelulupa, toimeentulotuen myöntää kunta. (Työhallinto, 2007, 27-28.)

Auttamisjärjestelmään kuuluvat myös yleiset sosiaali- ja terveystalvet. Tämän lisäksi kriisiapua tulee tarjota ihmiskaupan uhrille välittömästi tunnistamisen jälkeen. Uhrin alaikäisyys, mahdollinen kidutus- tai raiskauskokemus tai muu ruumiillinen ja seksuaalinen väkivalta tulee ottaa huomioon suunniteltaessa palvelujen järjestämistä. (Työhallinto, 2007, 28.)

Ihmiskaupan uhrien auttamiseen liittyy monia turvallisuusriskejä, jotka tulee ottaa huomioon niin uhria auttaessa, kuin myös auttavien työntekijöiden työturvallisuudessa. Jokaisessa yksittäisessä tapauksessa viranomaisten on tehtävä riski- ja turvallisuusarvointi, jossa otetaan huomioon uhrin ja hänen läheistensä sekä auttamistyötä tekevien tahojen turvallisuus. Vastanottokeskus on velvollinen toimeenpanemaan kaikki viranomaisten esittämät turvatoimet. (Työhallinto, 2007, 28.)

Auttamisjärjestelmän yksi ensisijaisista tavoitteista on uhrin voimaannuttaminen. Tarkoituksena on ehkäistä uudelleen uhriutumista sekä tukea uhria mielekkään elämän rakentamiseen. Uhrille on tarjottava mahdollisuus paluuseen koti- tai lähtömaahan hänen niin toivoessaan. Paluuta suunniteltaessa on tärkeää selvittää eri tahojen kanssa uhrin turvallisen paluun mahdollisuus ja tehdä ennakoita riski- ja turvallisuusarvio. Kaikissa tapauksissa on huolehdittava, että osana turvallista paluuta ennaltaehkäistään uudelleen uhriutuminen. (Työhallinto, 2007, 29.)

Alaikäiset ihmiskaupan uhrit tulee ottaa herkästi auttamisjärjestelmään heidän haavoittuvuutensa vuoksi. Kotouttamislainsäädännön nojalla alaikäisille ihmiskaupan uhreille tulee nimetä edustaja kuten turvapaikanhakijoillekin. Alaikäisten uhrien kohdalla tulee noudattaa lastensuojelun yleisiä periaatteita. Alaikäisten uhrien kohdalla seurannan järjestäminen on ensisijaisen tärkeää uudelleen uhriutumisen estämiseksi. Huostaanotto voi olla tarpeellista, jos alaikäiseen uhriin kohdistuva uhka on vakava, jotta voidaan käyttää lastensuojelulain mukaisia rajoituksia. Sen sijaan vastaanottokeskuksissa saadaan käyttää ainoastaan normaaliin kasvatukseen kuuluvia toimia. (Työhallinto, 2007, 29-30.) Lastensuojelulain 62 §:n avulla huostaanotetun lapsen yhteydenpitoa ja tapaamisia voidaan rajoittaa esimerkiksi rajoittamalla puhelimen sekä muiden yhteydenpitolaitteiden käyttöä ja valvomalla luottamukselliseksi rinnastettavia viestejä. Lastensuojelulain 69 §:n perusteella huostaanotetun lapsen liikkumista

voidaan rajoittaa, jos se on hänen huoltonsa kannalta välttämätöntä, ja jos se on lapsen edun mukaista. (Finlex, Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

3.7 Kansalliset ja kansainväliset ihmiskaupan vastaiset sopimukset

Ihmiskauppaa ja sen vastaista toimintaa määrittävät monet kansalliset ja kansainväliset sopimukset ja toimintasuunnitelmat, jotka on luotu erilaisissa kansallisissa tai kansainvälisissä yhteisöissä. Suomen rikoslakiin ihmiskauppa lisättiin vuonna 2004. Yhdistyneiden kansakuntien (YK) jäsenenä Suomi on sitoutunut ylläpitämään rauhaa ja turvallisuutta sekä pyrkimään ratkaisemaan konfliktit rauhanomaisesti. Suomea sitovat YK: julistukset ja sopimukset. 1990-luvun puolivälistä Euroopan unioni (EU) on omalta osaltaan kehittänyt lähtö-, kauttakulku- ja kohdemaiden kanssa yhdessä kattavia ja monialaisia menetelmiä ehkäistäkseen ja torjuakseen ihmiskauppaa. Lähtökohtana ovat olleet ihmiskaupan ehkäiseminen, uhrien suojeleminen ja tukeminen sekä ihmiskauppioiden syytteeseen saattaminen. Suomi kuuluu lisäksi Euroopan neuvostoon (EN), joka on Euroopan vanhin ja laajin poliittinen yhteistyö- ja ihmisoikeusjärjestö. Euroopan neuvostossa lähtökohtaisesti ajatellaan vakaan ja demokraattisen oikeusvaltion kykenevän kunnioittamaan ihmisoikeuksia ja kykenevän ratkaisemaan vaikeita ristiriitoja rauhanomaisesti. Osana Euroopan neuvostoa Suomi haluaa olla mukana kehittämässä järjestöä koko Euroopan kattavaksi Euroopan unionin ja Etyjin kanssa yhteistyötä tekeväksi organisaatioksi. Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (Etyj) on nykyään yksi maailman alueellisesti laajimmista turvallisuusjärjestöistä, johon kuuluu 56 valtiota. Suomi on ollut osana järjestöä sen perustamisesta 1975 lähtien. (Ulkoasiainministeriö, 2006.)

Yhdistyneet kansakunnat on laatinut vuonna 2000 niin sanotun Palermon sopimuksen, jossa on sovittu muun muassa rangaistuksista koskien osallistumista rikollisjärjestön toimintaan, rahanpesuun tai lahjontaan. Lisäksi Palermon sopimus sisältää määräykset rahanpesun torjunnasta, rikoksen johdosta tapahtuvasta henkilön luovuttamisesta toiseen valtioon, valtioiden keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa, poliisin valtioiden rajat ylittävistä yhteistyöstä ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnasta. (Oikeusministeriö, 2003.) Palermon sopimus sisältää lisäpöytäkirjan, jossa käsitellään erityisesti naisiin ja lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan ehkäisemistä, torjumista ja rankaisemista. Lisäpöytäkirjassa tuodaan voimakkaasti esille ihmiskaupan uhrien suojelun tarve, ihmisarvon toteutumisen valvonta sekä ihmiskauppaan syyllistyneiden rikollisten tuomitseminen. Euroopan neuvoston yleissopimuksen ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa on tarkoitus ehkäistä ja torjua ihmiskauppaa sekä samalla edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa. Yleissopimuksen on pyrkimyksenä suojella ihmiskaupan uhrien ihmisoikeuksia ja edistää rikoksen tutkintaa. Euroopan neuvoston yleissopimus täydentää Yhdistyneiden kansakuntien niin sanottua Palermon sopimusta ja sen lisäpöytäkirjaa. Euroopan neuvoston sopimus sitoo allekirjoittaneet maat säätämään tahallisen ihmiskaupan rangaistavaksi.

Suomi on allekirjoittanut kyseisen sopimuksen Strasbourgissa 29. elokuuta 2006. (Ulkoasiainministeriö, 2006.)

Etyjin ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman pääasiallinen tavoite on vastustaa ihmiskauppaa. Toimintasuunnitelma perustuu Yhdistyneiden kansakuntien Palermon sopimukseen ja sen lisäpöytäkirjaan. Tarkoituksena on tarjota työkaluja mukana oleville valtioille uhrien suojelun edistämiseksi, ihmiskaupan ennaltaehkäisemiseksi ja rikollisten oikeudelliseen vastuuseen saattamiseksi. Etyjin ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma tarjoaa ehdotuksia miten valtiot ja niiden eri instituutiot, osapuolet ja kenttätyö voivat parhaimmalla tavalla käsitellä poliittisia, taloudellisia, koulutuksellisia ja laillisia asioita sekä lisäksi toimeenpanna laki ihmiskauppaan liittyvissä ongelmissa. Toimintasuunnitelman tarkoitus on auttaa valtioita hyödyntämällä edellä mainittuja työkaluja käyttämällä jo olemassa olevaa alueellista kokemusta ja tietoa. Perusteellinen menetelmä ihmiskauppaa vastaan on saattaa rikoksen tekijät vastuuseen ja ottaa askelia ihmiskaupan ennaltaehkäisemiseksi sekä samalla ylläpitää humanitaarista ja myötätuntoista uhrien auttamista. (OSCE, 2008.)

Suomen Ulkoasiainministeriön työryhmä on laatinut ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman vuonna 2005. Toimintasuunnitelman tarkoituksena on ehdottaa toimintamalleja, ehkäistä ihmiskauppaa sekä tunnistaa ja auttaa ihmiskaupan uhreja. Toimintasuunnitelmassa keskitytään erityisesti sukupuoli- ja lapsinäkökulmaan sekä korostetaan eri tahojen yhteistyön tärkeyttä. Toimintasuunnitelmaa ohjaa 1.8.2004 tullut laki ihmiskauppaa koskevasta lainsäädännöstä. (Ulkoasiainministeriö, 2005, 4.) Toimintasuunnitelma on täydennetty vuonna 2008.

Työhallinnon julkaisemassa raportissa käsitellään ihmiskauppaa ja Suomen valmiuksia ihmiskaupan vastaisessa työssä. Raportti on julkaistu vuonna 2006. Työhallinnon työryhmä on tehnyt ehdotuksen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä sekä tarjottavista palveluista. Toimintasuunnitelmassa korostetaan uhri- ja ihmisoikeusnäkökulmaa. (Työhallinto, 2006, 1,7.)

4 Tutkimuksen eteneminen

Opinnäytetyön ideointi aloitettiin loppuvuodesta 2008. Opinnäytetyöprosessin alussa oltiin yhteydessä Pro-tukipisteeseen. He eivät ajanpuutteen vuoksi voineet lähteä työelämäedustajaksi opinnäytetyöhön. Opinnäytetyön työelämän edustaja löytyi Espoon maahanmuuttajapalveluiden alaisesta Espoon ryhmä- ja perheryhmäkodista. Perheryhmäkodin Ingaksen- ja Siltatalon yksiköt vastaavat yksin maahan saapuvien alaikäisten turvapaikanhakijoiden sijoituksesta ja koordinoinnista. Heidän toinen sosiaalityöntekijänsä Hanna Londo lupautui mukaan opinnäytetyöhön. Hanna London rooli opinnäytetyössä oli toimia asiantuntijana ja tiedonantajana. Hän on tehnyt pro gradu-työnsä Aalborgin yliopistossa koskien ihmiskauppaa ja hänet on nimetty Espoon ryhmä- ja perheryhmäkodin ihmiskauppaa koskevien asioiden yhteyshenkilöksi. Aiesopimuksen ja tiedonkeruuhaastatteluiden runko kirjoitettiin keväällä toukokuussa 2009. Elokuussa viimeisteltiin aiesopimus ja aloitettiin opinnäytetyösuunnitelman kirjoittaminen. Tiedonkeruu haastatteluja tehtiin elo- ja syyskuun ajan sekä kirjallisesti että suullisesti. Aiesopimus ja opinnäytetyösuunnitelma esitettiin perjantaina 2.10.2009 opinnäytetyöpajassa. Opinnäytetyösuunnitelman korjattu versio esitettiin perjantaina 23. lokakuuta 2009 Opinnäytetyöhautomossa, jonka jälkeen työstettiin teemahaastattelujen teemat ja kysymykset.

4.1 Tutkimusmenetelmän kuvaus ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyössä on tarkoituksena kartoittaa sosiaalialalla työskentelevien kokemuksia omista ammatillisista valmiuksistaan tunnistaa ja ohjata ihmiskaupan uhreja. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Minkälaisiksi turvapaikanhakijoiden ja kotouttamisvaiheessa olevien pakolaisten kanssa työskentelevät sosiaalialan työntekijät arvioivat omat ammatilliset valmiutensa tunnistaa ihmiskaupan uhreja?
2. Miten sosiaalialan työntekijät kokevat osaavansa ohjata uhreja?

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen kartoitus. Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on kerätä tietoa luonnollisissa ja todellisissa tilanteissa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkijan rooli on merkittävä. Tutkimuksessa on tärkeää, että tutkija luottaa omiin havaintoihinsa ja tutkittavien kanssa käytyihin keskusteluihin. Lisäksi laadulliselle tutkimukselle on olennaista, ettei hypoteesia tutkimustuloksista välttämättä tarvita. Tarkoituksena on löytää uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Laadulliselle tutkimukselle ominaista on käyttää tutkimusmetodeja, joissa tutkittavan ääni tulee hyvin kuulluksi. Tutkimukseen soveltuvia metode-

ja ovat muun muassa puolistrukturoitu- eli teemahaastattelu, ryhmähaastattelu ja osallistuva havainnointi. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara, 2005, 155.)

Teoriapohjaiselle tutkimukselle on tavanomaista, että teoria kytkeytyy todellisuuteen. Tarkoituksena ei ole luoda uutta teoriaa. (Metsämuuronen, 2008, 25.) Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa sosiaalialan ammattilaisten valmiuksia tunnistaa ihmiskaupan uhreja ja ohjata heitä jo olemassa oleviin palveluihin, ja näin ollen kytkeä todellisuus ihmiskaupan uhrin tunnistamista ja ohjaamista käsitteleviin ennalta kirjattuihin teorioihin. Opinnäytetyö tuottaa uutta tietoa.

Opinnäytetyön aineistonkeruumenetelmänä on puolistrukturoitu- eli teemahaastattelu. Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä eroaa normaalin arkipäivän keskustelusta siinä, etteivät haastattelija ja haastateltava ole tasa-arvoisessa asemassa keskenään; tutkija pitää haastattelun lankoja käsissään ja johdattelee keskustelun kulkua. Haastattelu on systemaattista tiedonkeruuta, sillä on tavoitteet ja sen avulla pyritään saamaan mahdollisimman luotettavaa tietoa. (Hirsjärvi ym., 2005, 197.) Teemahaastattelu on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto. Teemahaastattelulle on tyypillistä, että kysymysten muoto on avoin ja haastattelijalla on vain haastattelun teemat ennalta määritettynä. Tavallisesti teemahaastattelua käytetään tutkittaessa kasvatus- ja yhteiskuntatieteellisiä ilmiöitä. (Hirsjärvi ym., 2005, 196-197.) Teemahaastattelua käytetään kerätessä tietoa aroista tai intiimeistä aiheista tai ilmiöistä, jotka ovat heikosti tiedostettuja (Metsämuuronen, 2006, 115.) Ihmiskauppa ilmiötä on tutkittu vähän Suomessa. Tavoitteena on kerätä uutta tietoa mahdollisimman kattavasti. Koska käytössä ei ollut valmista kattavaa kysymyslomaketta teemahaastattelu mahdollisti lisäkysymysten esittämisen haastattelutilanteessa. Tuomen ja Sarajärven mukaan haastattelun etuina on joustavuus; tutkija voi esittää kysymykset parhaaksi katsomassaan järjestyksessä. Tärkeintä haastattelussa on saada mahdollisimman paljon uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Tämän vuoksi on perusteltua kertoa haastateltaville etukäteen tutkimuksen aihe ja mahdollisesti myös haastattelun teemat. Haastattelutilanne antaa tutkijalle mahdollisuuden esittää kysymys uudelleen tai tarkentaa sitä, selventää ilmausten sanamuotoja, käydä keskustelua haastateltavan kanssa sekä oikaista mahdollisia väärinkäsityksiä. Haastatteluun voidaan valita henkilöt joilla arvellaan olevan kokemusta tai tietoa tutkittavasta aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 75-78.)

Teemahaastattelussa etukäteen valitut teemat pohjautuvat tutkimuksen viitekehukseen. Teemahaastattelulle on tyypillistä edetä etukäteen määriteltyjen teemojen ja suuntaantavien kysymysten varassa. Teemahaastattelua tehdessä on aiheellista miettiä, tuleeko kaikille haastateltaville esittää samat kysymykset, samassa järjestyksessä ja samassa sanamuodossa. Teemahaastattelu vaihtelee paljolti avoimahaastattelun ja strukturoidunhaastattelun välillä. (Tuomi & Sarajärvi., 2002, 77-78.)

Haastattelujen teemat oli valittu tutkimuskysymysten pohjalta, joista oli tehty tarkentavia kysymyksiä (liite 1). Haastattelun pääteemoja on kuusi: 1) ihmiskauppa ilmiönä, 2) ihmiskaupan uhrien tunnistaminen, 3) ihmiskaupan uhrien ohjaaminen palveluihin, 4) työntekijöiden kokemus omista ammatillisista valmiuksista tunnistaa ihmiskaupan uhreja, 5) työntekijöiden kokemus omista ammatillisista valmiuksista ohjata ihmiskaupan uhreja ja 6) ihmiskaupan tulevaisuus työntekijöiden näkökulmasta. Pääteemojen tarkoituksena on saada vastaus opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin.

4.2 Tiedonkeruu

Opinnäytetyössä alkuvaiheessa perehdyttiin jo aiheesta aikaisemmin kirjoitettuun kirjallisuuteen, dokumentteihin ja tutkimuksiin. Internet-lähteitä opinnäytetyössä käytetään paljon, koska aihe on vielä melko tuntematon ja siitä ei ole kovinkaan paljon kirjallisuutta. Ihmiskaupasta puhutaan jatkuvasti mediassa lisääntyvässä määrin, mikä mahdollisesti tuo uusia näkökulmia asiaan. Prostituutio osana ihmiskauppaa on tunnetumpi ilmiö kuin maahanmuuttajiin kohdistuvat ihmiskaupparikokset. Tiedonkeruumenetelmänä opinnäytetyössä käytettiin asiantuntijahaastatteluja. Haastattelut tehtiin sähköpostitse tai suullisesti eri alojen asiantuntijoille, jotka mahdollisesti kohtaavat työssään ihmiskaupan uhreja. Haastattelun teemoina ovat ihmiskauppa ilmiönä, tilastot, ihmiskaupan uhrin tunnistaminen prosessina, ohjaaminen, palvelut ja koulutus. Asiantuntijahaastattelut ovat merkittävä osa opinnäytetyön teoreettista pohjaa, joiden pohjalta myöhemmin toteutettiin aineistonkeruuhaastattelut mahdollisten ihmiskaupan uhrien kanssa työskenteleville sosiaalialan työntekijöille. Asiantuntijahaastattelut toteutetaan Oulun sosiaalityöntekijä Hanna Myllykankaalle ja Joutsenon vastaanottokeskusten sosiaalityöntekijä Emilia Reijoselle sekä Keskusrikospoliisin rikosylikonstaapeli Petri Koskiselle sähköpostitse. Maahanmuuttoviraston ylitarkastaja Marjo Mäkelää sekä Espoon ryhmä- ja perheryhmäkodin sosiaalityöntekijä Hanna Londoaa haastatellaan henkilökohtaisesti. Lisäksi Etyjiin Suomen pysyvän neuvoston diplomaatti Marjo Mäki-Leppilammelta saadaan yleistä tietoa ihmiskaupasta.

4.3 Aineistonkeruu

Tarkoituksena on tutkia haastattelemalla turvapaikanhakuprosessissa olevien turvapaikanhakijoiden ja kotouttamisvaiheessa olevien pakolaisten kanssa työskenteleviä sosiaalialan työntekijöitä heidän valmiuksistaan tunnistaa ihmiskaupan uhreja mahdollisimman varhaisessa vaiheessa sekä ohjata uhreja tarkoituksenmukaisesti palveluihin. Aineistonkeruuhaastattelut nauhoitettiin jatkokäsittelyä varten. Jokaiselta haastateltavalta kysyttiin erikseen lupa haastat-

telun nauhoitukseen aineiston jatkokäsittelyä varten. Kaikki haastattelut litteroitiin analysointia varten. Litteroitua tekstiä tuli yhteensä 56 sivua. Informanteille annettiin numerot, jotta heidän anonymiteettinsä saatiin suojattua. Kirjallinen aineisto hävitettiin tietosuojajätteenä ja ääninauhat tuhottiin analysoinnin jälkeen.

Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen on aiheena hyvin arka ja sen vuoksi haastateltiin eri sektorien sosiaalialan ammattilaisia ihmiskaupan uhrien sijaan. Ajatuksena oli haastatella eri vaiheissa olevien turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten kanssa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä ja ohjaajia kahdessa suuressa kaupungissa pääkaupunkiseudulla. Ohjaajia on perusteltua haastatella sosiaalityöntekijöiden lisäksi, koska heillä on tietoa ja havaintoja turvapaikanhakijoiden arjesta ja usein heidän ja asiakkaiden välinen suhde voi kehittyä luottamukselliseksi useiden tapaamiskertojen myötä. Tavoitteena on haastatella kahdeksaa sosiaalialan työntekijää.

Haastattelut toteutettiin joulukuun 2009 ja helmikuun 2010 välisenä aikana teemahaastattelulla. Kahdeksalle suunnitellulle haastateltavalle lähetettiin yhteydenottoviesti (liite 2) sähköpostitse. Haastatteluja tehtiin kuudelle sosiaalialan työntekijälle, kaksi suunnitelluista haastatteluista jäi toteutumatta, koska haastateltavat eivät vastanneet yhteydenottoihin. Haastateltavat työskentelivät joko turvapaikanhakijoiden vastaanotossa tai pakolaisten kouttamispalveluissa. Haastateltavista työntekijöistä kolme on sosiaalityöntekijää tai johtavaa sosiaalityöntekijää, sekä kolme ohjaajaa tai sosiaaliohjaajaa. Kaikki haastateltavat ovat naisia, joista yhdellä on maahanmuuttajatausta. Kaikki haastattelut tehtiin haastateltavien työaikana heidän työpaikoillaan. Yksi haastatteluista tehtiin parihaastatteluna haastateltavien ehdotuksesta. Kumpikin parihaastatteluun osallistuneista työntekijöistä sai äänensä kuuluviin haastattelun kuluessa. Parihaastatteluna toteutetusta haastattelusta tuli kestoiltaan huomattavasti pidempi verrattuna muihin haastatteluihin. Haastattelu eteni keskustelunomaisesti ja mahdollisesti haastateltavat innoittivat toisiaan. Kaikki haastattelut nauhoitettiin. Molemmat opinnäytetyöntekijät olivat paikalla kaikissa haastatteluissa ja osallistuivat aktiivisesti haastattelujen kulkuun.

4.4 Sisällönanalyysi

Opinnäytetyössä käytettiin abduktiivista päättelyä. Analyysimenetelmä on teoriasidonnainen eli teoriaohjaava sisällönanalyysi, joka sijoittuu induktiivisen ja deduktiivisen sisällönanalyysin välille. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä käsitteet muodostettiin jo olemassa olevaan teoriaan tukeutuen (Tuomi & Sarajärvi, 2006, 116). Opinnäytetyön aineisto litteroitiin järjestelmällisesti pian haastattelujen tekemisen jälkeen. Myöhemmin aineistosta luotiin pelkistetyt ilmaukset, jotka luokiteltiin edelleen teemahaastatteluissa käytettyjen teemojen mukai-

sesti pääluokkiin. Tämän jälkeen pelkistetyistä ilmauksista muodostettiin ala- ja yläluokat. Alaluokkia muodostettiin aineistosta 57, jotka edelleen jakautuvat 22 yläluokkaan.

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Jos sisällönanalyysilla tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysia väljänä teoreettisena kehyksenä, useimmat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat tavalla tai toisella sisällönanalyysiin. Sisällönanalyysi ei ole ainoastaan laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä. (Tuomi & Sarajärvi, 2006, 93.)

Sisällönanalyysi alkaa aineiston litteroinnilla. Aineistosta lähdetään etsimään vastauksia tutkimuskysymyksiin aineistoa läpikäymällä. Aineistosta erotetaan asiat, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiin. Kaikki muu jää tutkimuksen ulkopuolelle. Varsinaiseksi analyysivaiheeksi mielletään usein luokittelu, teemoittelu ja tyypittely. Luokittelu on yksinkertaisin aineiston järjestämisen muoto. Aineistosta voidaan määritellä luokkia ja laskea kuinka monta kertaa ne esiintyvät aineistossa. Teemoittelu on luokituksen kaltaista, mutta siinä painottuu mitä mistäkin teemasta on sanottu. Tyypittely tarkoittaa aineiston ryhmittelemistä tietyiksi tyypeiksi. Luokittelu, teemoittelu ja tyypittely ei ole mielekästä ilman raportoitua yhteenvetoa. (Tuomi & Sarajärvi, 2006, 93-95.)

Laadullisen aineiston analyysi voidaan jakaa induktiiviseen ja deduktiiviseen päättelyn logiikkaan. Kolmas tieteellisen päättelyn logiikka on abduktiivinen päättely. Abduktiivisen päättelyn mukaan teorian muodostus on mahdollista, kun havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus tai johtolanka. Aineistolähtöisessä analyysissa tarkoituksena on luoda teoreettinen kokonaisuus tutkimusaineistosta. Analyysi on aineistolähtöistä, joten aikaisemilla havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla ei pitäisi olla mitään tekemistä analyysin toteuttamisen tai lopputuloksen kanssa. Teorialähtöinen analyysi tukeutuu johonkin tiettyyn teoriaan, malliin tai jonkin auktoriteetin esittämään ajatteluun. Tutkittavaa ilmiötä pyritään tällöin määrittelemään jonkin jo tunnetun mukaisesti. Aineiston tarkastelussa käytetään kategorioita, jotka on jo valmiiksi määritetty tutkimuksen teoreettisessa osassa. Teoriasidonnaisessa eli teoriaohjaavassa analyysissa on teoreettisia kytkentöjä, jotka eivät kuitenkaan suoraan pohjaudu teoriaan. Kuitenkin teoria voi toimia apuna analyysin tekemisessä. Myös teoriasidonnaisessa analyysissa luokittelut tehdään aineiston pohjalta, mutta tukena siinä on aikaisempi tieto. Analyysista kuultavissa oleva aikaisempi teoria on pikemminkin uusia ajatusuria aukova kuin teoriaa varsinaisesti testaava. Teoriasidonnaisesta analyysista puhuttaessa voidaan se rinnastaa abduktiiviseen päättelyyn. Tällöin tutkijan ajatteluprosessissa vaihtelevat yhtä hyvin aineistolähtöisyys kuin aiemmin luotu teoria. (Tuomi & Sarajärvi, 2006, 95-100.)

5 Tulokset

Opinnäytetyössä oli tarkoitus selvittää sosiaalialan ammattilaisten kokemuksia omista ammatillisista valmiuksista tunnistaa ja ohjata ihmiskaupan uhreja. Teemahaastatteluista saatuja tuloksia tarkastellaan seuraavassa teemahaastatteluissa käytettyjen teemojen pohjalta, joista pääosin luotiin aineiston pääluokat. Teemoina pääluokissa ovat: *ihmiskauppa ilmiönä* (liite 3), *ihmiskaupan uhrien tunnistaminen* (liite 4), *ihmiskaupan uhrien ohjaaminen* (liite 5), *työntekijöiden kokemus omista ammatillisista valmiuksista tunnistaa ihmiskaupan uhreja* (liite 6), *työntekijöiden kokemus omista ammatillisista valmiuksista ohjata ihmiskaupan uhreja* (liite 7) sekä *työntekijöiden ajatuksia ihmiskaupan tulevaisuudesta* (liite 8). Luotettavuutta pyrittiin lisäämään käyttämällä suoria lainauksia tuloksia esitettäessä.

5.1 Haastateltavien näkemys ihmiskaupasta ilmiönä

Haastateltavat mielsivät ihmiskaupan ilmiöksi, josta on vasta viimeaikoina alettu puhua. Ihmiskauppa on globaali ilmiö, johon kytkeytyy ihmisoikeusloukkauksia. Ihmiskauppa ei ole yksiselitteisen selvää kaikille; sitä hankaloittaa harmaa vyöhyke sekä ihmiskaupan kaltaisten rikosten samankaltaisuus. Haastateltavat ajattelivat ihmiskauppaan Suomessa liittyväksi työperäisen maahanmuuton ja prostituution. Toisaalta Suomen miellettiin olevan ihmiskaupan kauttakulkumaa.

Haastateltavien määritelmä ihmiskaupasta

Haastateltavien näkemyksen mukaan ihmiskauppa on hyötymistarkoituksessa tehtyä ihmisten välitystoimintaa. Osa haastateltavista pohti ihmisten salakuljetuksen osuutta ihmiskaupassa. Ihmiskauppaan liittyy haastateltavien mukaan prostituutio ja jossain määrin huono-osaiset koti-apulaiset. Ihmiskauppa on usein lapsiin ja naisiin kohdistuvaa ja erityisessä riskiryhmässä ovat kielitaidottomat sekä luku- ja kirjoitustaidottomat henkilöt. Ihmiskaupan uhrille on tavanomaista, ettei hän tiedosta omia oikeuksiaan. Ihmiskauppaan kuuluu myös lasten ja aikuisten sieppaukset ja myyminen hyötymistarjouksessa.

Haastateltavien näkemys ihmiskaupan uhrin hallitsemisesta

Ihmiskauppatapauksissa ilmenee monesti toisiaan muistuttavia piirteitä. Tavallisesti uhrin vapautta on rajoitettu eri tavoin tai vapaus on menetetty kokonaan. Uhrilta on saatettu viedä passi tai muu henkilökortti liikkumisen rajoittamiseksi. Uhri on voitu erehdyttää maahan-tuodessa; hänelle on annettu täysin totuuden vastainen kuva työskentelyolosuhteista ja työn sisällöstä. Pääsääntöisesti uhri on alisteisessa asemassa suhteessa hyväksikäyttäjäänsä. Uhrilla ei ole pakomahdollisuutta tilanteesta. Hyväksikäyttäjä saattaa uhkailla uhriaan ja kohdistaa häneen henkistä sekä fyysistä kiristämistä. Uhriutuminen on saattanut tapahtua jo matkan aikana ennen kohdemaahan saapumista.

Rahan vaikutus ihmiskaupan uhriin

Haastateltavien mukaan ihmiskaupan harjoittajalla on monia keinoja hallita uhriaan. Yksi näistä on rahan käytön rajoittaminen. Uhri saattaa olla tekaistussa velkasuhteessa hyväksikäyttäjäänsä. Maahan salakuljetetuilla turvapaikanhakijoilla voi olla pakomatkan aiheuttamia velkoja salakuljettajalle, jolloin hän on velkasuhteessa.

Haastateltavien näkemys lapseen kohdistuvasta ihmiskaupasta

Aineiston mukaan lapset ovat erittäin haavoittuvassa asemassa oleva riskiryhmä. Joissain tapauksissa vanhemmat saattavat myydä lapsensa adoptioon turvatakseen heille paremman tulevaisuuden, mutta lapset saattavat päätyä lapsikaupan, prostituution tai elinkaupan uhreiksi. Monet haastateltavat kantoivat huolta kasvattilasten asemasta Suomessa. Joissain perheenyhdistämistapauksissa on herännyt huoli kasvattilapsen asemasta perheessä verrattuna perheen biologisiin lapsiin. Kasvattilasten on joissain tapauksissa epäilty olevan kotiapulaisena perheessä, eikä hän ole tasavertaisessa asemassa muihin lapsiin nähden.

”Sit mä mietin sit, et ku on perheitä, joissa on kasvattilapsia, ni mä aattelen, et joskus voi olla siel perheessä, et kuka se tyttö siellä vaikka on? Et missä asemassa se on? Mä en tarkota, et meillä nyt sitä olis ilmenny, mut siin se on hyvä, et meil on se psykologi, joka nyt ainakin, ois tarkotus, et kerran tapaa. Ja tietenkin meidän työntekijät tapaa perhettä, et tulee meidän asiakkaan jollain tavalla tsekattua. Et heillä kotona käydään. Että koska sitäkin voi olla, että siellä perheessä on joku ihminen, joka että voi ollaki ihan eri rooli ku mitä ulos päin näyttää mitä se ihminen sitte on ja mitä se siellä tekee. (Haastateltava 4)

Työntekijöiden käsitys globaalista ihmiskaupasta

Globaalin liikkuvuuden lisääntyessä myös ihmisoikeusrikkomukset tulevat lisääntymään. Valtioiden rajojen avautuessa ja matkustamisen helpottuessa myös ihmiskauppa lisääntyy. Mahdollinen salakuljetettu ihmiskaupan uhri on saattanut myydä koko omaisuutensa päästäkseen pois lähtömaasta ja hänet on salakuljetettu kohdemaahan väärin perustein, minkä vuoksi häntä saattaa odottaa käännytys lähtömaahan. Erään haastateltavan mielestä salakuljetuista ihmisistä erityisesti afrikkalaiset tytöt ovat vaarassa joutua hyväksikäytetyiksi.

Työntekijöiden ajatuksia turvapaikanhakijoihin ja pakolaisiin kohdistuvasta ihmiskaupasta

Turvapaikanhakijoiden odottaessa turvapaikkapäätöstä heidän olosuhteensa ovat epävakait, minkä vuoksi he ovat suuremmissa riskissä joutua hyväksikäytetyiksi. Kun turvapaikka myönnetään hyväksikäytetyille henkilölle, on hän silti vaarassa uhriutua, koska hänen kykynsä suojata itseään on heikentynyt. Turvapaikanhakijoiden matka kohdemaahan voi kestää vuosia ja jo matkan aikana he ovat saattaneet uhriutua turvatakseen toimeentulonsa tai kustantaakseen matkansa. Joissain tapauksissa mahdollinen ihmiskaupan uhri on voitu tuoda kohdemaahan kodin- tai lastenhoitajaksi tai palvelijaksi ja hän on vasta myöhemmin onnistunut hakemaan turvapaikkaa.

5.2 Haastateltavien näkemys ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta

Ihmiskauppa ilmiönä on uusi ja tunnistamisen käytännöt ovat vasta muotoutumassa, minkä vuoksi uhreja tunnistetaan toistaiseksi vähemmän kuin heitä todellisuudessa ajatellaan olevan. Aineiston mukaan poliisi ei vielä pysty tunnistamaan ihmiskaupan uhreja tarpeeksi hyvin muun rikollisen toiminnan keskeltä. Kun ihmisten tietoisuus ihmiskaupasta lisääntyy, uhreja tunnistetaan tehokkaammin.

Työntekijöiden käsityksiä ihmiskaupan uhrin tunnistamista vaikeuttavista tekijöistä

Aineiston mukaan ihmiskaupan uhrin tunnistamista vaikeuttaa muun muassa se, etteivät uhrin itse tiedosta olevansa ihmiskaupan uhreja. Esimerkiksi prostituoituna toimivana olevan ihmiskaupan uhrin elinolosuhteet voivat olla hyvin samankaltaiset kuin lähtömaassa, jolloin hänen on vaikea itse ymmärtää, että hänen elinolosuhteensa eivät ole normaalit vaan hän on mahdollisten ihmisoikeusrikkomusten uhri.

Haastateltavat mainitsivat, että mahdollisen ihmiskaupan uhrin voimavarat saattavat kulua arjesta selviytymiseen sen sijaan, että hänellä olisi voimavaroja työstää uhriuttaan. Hänen päällimmäisenä huolenaiheenaan on selviytyminen arjesta ja toimeentulon saamisesta. Toisinaan mahdollisella ihmiskaupan uhrilla ei ole tarvittavaa kielitaitoa, voimavaroja ja tietämystä mahdollisuudesta hakea apua tilanteeseen. Uhriudesta puhuminen vaatii luottamusta viranomaisiin, ja on epäselvää pystyykö uhri puhumaan avoimesti menneisyydestään esimerkiksi mielenterveyspalveluissa.

Haastateltavat kertoivat myös uhreista, jotka ovat saaneet oleskeluluvan Suomeen muulla kuin ihmiskaupan uhreille tarkoitettulla oleskeluluvalla, jolloin heidän tunnistamisensa saattaa vaikeutua myöhemmässä vaiheessa. Tällöin asiakasta tuetaan normaaliin arkeen ja kotoutumiseen eikä hänen erityistarpeitaan huomioida ja ne voivat jäädä jopa kokonaan tunnistamatta. Aineistosta kävi ilmi myös pakolaisten ja ihmiskaupan uhrien oireiden yhdenmukaisuus, henkilö voi olla esimerkiksi pelokas eikä halua kertoa tilanteestaan, minkä vuoksi ihmiskaupan uhri voi jäädä tunnistamatta pakolaisten joukosta. Ihmiskaupan uhreilla, joilla on pakolaisuusta, on usein myös muita traumoja kuten kidutuskokemuksia. Toisinaan ihmiskaupan uhrien tunnistaminen muiden väkivaltarikosten uhriksi joutuneiden henkilöiden joukosta on vaikeaa. Aikaisemmassa elämän vaiheessa tapahtunutta uhriutumista on vaikeampi tunnistaa nykyhetkessä.

”Ne sit aika pitkälti sitte täällä katotaan sitä ihmistä tällä hetkellä, kohdataan tässä hetkessä. Ja sit just ne elämän perusasiat, asuntoasiat, raha-asiat, terveys, et siellähän tietty käy ilmi varmaan monenmoista, mut sitä on vaike sitte erotella, että et mistä joku johtuu, koska kaikilla on kuitenkin myös oikeus. Jos he olisivat vaikka ihmiskaupan uhreja, jota ei o tunnistettu ni heil on se pakolaisuus siel taustalla ja siihen usein liittyy paljon traumoja. Et ihmisillä on kidutuskokemuksia ja sit ihan se et tulee Suomen kulttuuriin ja tääl ei välttämättä elämän perusasiat mee heti, loksahda paikoilleen.” (Haastateltava 3)

Työntekijöiden näkemyksiä ihmiskaupan uhrien tunnistamisen vastuusta

Haastateltavien mielestä ihmiskaupan uhrien tunnistaminen alkuvaiheessa kuuluu ensisijaisesti poliisille, sillä heidän toimenkuvaansa kuuluu selvittää rikoksia. Poliisin tulisi luoda sellainen luottamussuhde asiakkaaseen, että uhrin on mahdollista kertoa tilanteestaan poliisille. Myös rajavartioston henkilökunnalla on vastuu uhrien tunnistamisessa, sillä he kohtaavat mahdollisen uhrin ensimmäisenä. Lisäksi Maahanmuuttovirastolla on vastuu tunnistaa uhreja, koska sen virkailijat haastattelevat jokaisen turvapaikanhakijan henkilökohtaisesti. Alaikäisten turvapaikanhakijoiden viranomaistapaamisissa on aina läsnä myös edustaja, jolla on mahdollisuus epäillä ihmiskaupan mahdollisuutta. Aineiston mukaan terveydenhuollolla on suuri

vastuu tunnistaa ihmiskaupan uhreja. Yksi haastateltavista piti terveydenhuollon tunnistamisvastuuta suurempana kuin sosiaaliviranomaisten. Lisäksi vastaanottokeskusten sosiaalityöntekijöillä ja terveydenhoitajilla on suurempi vastuu kuin sosiaaliohjaajilla. Jotta asiakas voidaan tunnistaa, on hänen itsensä myös kannettava vastuu yhteistyöhön osallistumisesta. Myöhemmin kun asiakas on jo kotouttamispalveluiden alainen, hän saattaa ohjautua esimerkiksi mielenterveyspalveluihin, jonne tunnistamisvastuu siirtyy. Myöhemmin sosiaaliviranomaisten ja koulujen vastuu tunnistamisesta kasvaa. Kaikilla uhreilla ei välttämättä missään vaiheessa ole viranomaiskontakteja, eivätkä he tule sen vuoksi tunnistetuiksi.

”Mut sit toisaalta siin on myös se, et että totta kai se on myös jollain tavalla sen asiakkaan omalla vastuulla, koska mä myös tiedän monia tapauksia, missä ne asiakkaat ei halua puhuu siitä asiasta. Mut et se on tosi vaikeeta, koska niin kun niit pelottaa, pelottaa puhua sit tavallaan siit tulee semmonen, et sit se on se poliisin vastuulla yrittää rakentaa luottamussuhde sellaseks, et ne asiat vois tulla esiin, mutta ehtiikö siinä sitte niin kun kahden tunnin kuulustelussa nyt niin ku sellai, et kyllä sä voit mulle kertoa.” (Haastateltava 6)

”Se huolihan on tavallaan siitä, että ne ihmiset, jotka ovat täällä Suomessa ihmiskaupan uhreina ilman , että he ovat minkään palveluiden piirissä. Ni heitä ei tunnisteta, eikä heitä ohjata hoitoon.” (Haastateltava 3)

”Ilman lupaa maassa olevien vaikea ottaa yhteyttä kehenkä viranomais, poliisi, terveys- ja sosiaaliviranomasiin, koska pelätään, et se viranomaiskontakti edustaa jotakin pelottavaa, tai pelottavaa omasta maasta, kokemuksista käsin. Et ei pystytä luottaa.” (Haastateltava 6)

Haastateltavien mielestä ihmiskaupan uhrien tunnistamista edistävät tekijät

Haastateltavat totesivat, että mahdollisen uhrin outo käyttäytyminen, puheen sisältämät kommentit tai asiakkaan epäilyttävät velat herättävät epäilyn ihmiskaupasta työntekijöissä. Mikäli kyseessä on aviopari, joiden käyttäytyminen viittaa siihen, etteivät he oikeasti ole naimisissa, voidaan epäillä ihmiskauppaa. Asiakkaan viettäessä toistuvasti laittautuneena aikaansa poissa vastaanottokeskuksesta, voi työntekijöillä herätä epäily mahdollisesta ihmiskaupasta. Toisinaan turvapaikanhakija on voinut valehdella lähtömaansa salakuljettajan käskystä, jolloin työntekijöiden pitäisi arvioida mahdollisen ihmiskaupan olemassaoloa.

Aineiston mukaan saattaa olla kyseessä ihmiskauppa, jos uhri ei pysty kontrolloimaan omaa elämäänsä tai rahan käyttöönsä, tai häneltä on viety passi tai muu vastaava asiakirja. On perusteltua epäillä ihmiskauppaa, jos henkilöä ei päästetä yksin viranomaispaamiisiin vaan

häntä ollaan aina vahtimassa. Lasten ollessa hylkytavarana tai kaltoinkohdeltuna kasvattiperheessä, viranomaisten tulisi epäillä ihmisoikeusrikkomusta. Myös toistuvat perusteettomat yhteydenotot uhriin saattavat herättää epäilyn ihmiskaupasta.

Työntekijöiden näkemys myöhemmän vaiheen ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta

Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että kaikkia mahdollisia ihmiskaupan uhreja ei onnistuta tunnistamaan turvapaikanhakijoiden vastaanottamis- tai kotouttamisvaiheen aikana, jolloin vastuu tunnistamisesta siirtyy alueelliseen sosiaalityöhön. Erään haastateltavan mielestä kuitenkin ihmiskaupan uhrit tunnistetaan viimeistään kotouttamisvaiheessa, ennen kuin he esimerkiksi ottavat yhteyttä poliisiin.

”Koska se kaikkiei tuu ilmi sinä aikana (kotouttamisaikana). Mitä sitte kun perheet on tavallisissa palveluissa ni tunnistettaisko siellä esimerkiksi tällasen niin kun kasvattilapsen poikkeuksellista tilannetta?” (Haastateltava 3)

”Jos meidän asiakkaista joku on ihmiskaupan uhri, ni kyllähän me se melkein huomataan ennen ku se poliisille menee.” (Haastateltava 2)

Haastateltavien mietteitä lapsiin kohdistuvan ihmiskaupan tunnistamisesta

Lapsiuhrien tunnistamisessa haastateltavat mainitsivat haasteeksi lasten lojaalisuuden esimerkiksi vanhempiaan tai kasvattivanhempiaan kohtaan. Tällöin lapset eivät hae apua pelon, syyllisyyden tai häpeän vuoksi. Jos lasten kertomus esimerkiksi turvapaikkapuhuttelussa ei ole johdonmukainen, olisi siihen aihetta paneutua.

5.3 Haastateltavien näkemys ihmiskaupan uhrien ohjaamisesta palveluihin

Haastateltavat korostivat ihmiskaupan uhrin tunnistajan vastuuta ohjata tämä tarvittaviin palveluihin. Toisaalta vastuuta annettiin myös sosiaaliviranomaisille, huolimatta siitä kuka uhrin on tunnistanut. Valtaosa työntekijöistä ei ollut itse tunnistanut ihmiskaupan uhreja, mutta tilanteen tullessa eteen he ensisijaisesti kysyisivät neuvoa omalta työyhteisöltään. Jos esimerkiksi vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä tunnistaa uhrin, olisi hänellä vastuu tuoda se työyhteisön tietoisuuteen, jonka jälkeen vastuu ohjaamisesta olisi koko moniammatillisella työyhteisöllä. Pääasiassa haastateltavat vastuuttivat ohjaamisen uhrin tunnistajalle.

Aineistosta kävi ilmi, että työntekijät ovat huolissaan henkilöistä, joilla ei ole oleskelulupaa eikä heille näin ollen kuulu automaattisesti sosiaali- ja terveyspalveluita. Esimerkiksi terveyskeskuksissa vedotaan siihen, että apua hakevalla henkilöllä ei ole henkilöturvattunnusta, jolloin häntä ei kohdata eikä hän tule autetuksi. Sen sijaan, että selvitetäisiin kenestä ihmistä ja mistä asiasta asiakkaan tai potilaan kohdalla on kyse, häntä ei oteta ollenkaan vastaan.

Haastateltavien näkemys auttamisjärjestelmään ohjaamisen eduista ja haitoista

Haastateltavat mainitsivat, että työntekijöillä tulisi olla ymmärrystä arvioida, miten asiakas hyötyy ihmiskauppajärjestelmään ottamisesta. Uhrille tulisi kertoa auttamisjärjestelmän edut ja haitat, sillä auttamisjärjestelmään ottamisesta seuraa pitkä oikeusprosessi. Jos uhri saa muilla perusteilla samat peruspalvelut, kuinka hänelle voidaan perustella auttamisjärjestelmään hakeutumisen hyötyjä. Toisaalta auttamisjärjestelmään on vaikea päästä. Jos uhri ei ole halukas kertomaan häntä kohdanneista ihmisoikeusrikkomuksista poliisille on työntekijä vaitiolovelvollinen. Hänen tulisi rohkaista uhria puhumaan asiasta poliisille, jolloin uhri voisi käyttää harkinta-ajan aloittaakseen mahdollisen oikeusprosessin ja siirtyä auttamisjärjestelmän palveluiden käyttäjäksi.

5.4 Haastateltavien käsityksiä omista ammatillisista valmiuksista tunnistaa ihmiskaupan uhreja

Työntekijät kokevat puutteelliseksi omat ammatilliset valmiutensa tunnistaa ihmiskaupan uhreja. Haastateltavat pitävät ihmiskaupan uhrien tunnistamista haastavana, koska se ei ole heidän jokapäiväistä työtään. Haastateltavat epäilivät olisivatko he itse tunnistaneet ihmiskaupan uhreja uhreiksi, joista he olivat kuulleet toisaalta. Aineistosta kävi ilmi, että työntekijöillä on heikko tietämys varsinkin Suomessa tapahtuvasta ihmiskaupasta verrattuna kansainväliseen ihmiskauppaan. Haastateltavat sanoivat tietävänsä ihmiskaupasta ilmiönä liian vähän, mikä taas vaikuttaa heidän valmiuksiinsa tunnistaa ihmiskaupan uhreja.

Haastateltavat arvelivat ammatillisten valmiuksiensa tunnistaa ihmiskaupan uhreja lisääntyvän kokemuksen myötä. Lisäksi he mainitsivat tunnistamisen edellytyksinä henkilökunnan käymät koulutukset. Aineistosta kävi ilmi, että työntekijät toivoivat lisää tietoa ihmiskaupasta, jotta heidän oma ajattelunsa jäsentyisi.

”Siis tunnistamisessa tosi heikko. Tarvis kyllä enemmän koulutusta, mutta tota eteenpäin ohjaaminen tietysti tiedetään miten toimia. Sen sehän meillä on. Mut en tunnistamisessa, ni en en osaa kyllä sanoa, että tunnistaa.” (Haastateltava 1)

”Nii, niin kun, et ihan törkeen vähän niin kun tiedän, varsinkin niin kun Suomen tilanteesta. Et jonkun verran ehkä kansainvälisestä tilanteesta yrittää välillä lukee jotain.” (Haastateltava 6)

”Aivan liian vähän. Oikeesti, ihan todella liian vähän. Ja just se, että mä tiedän ihan liian vähän ihmiskaupasta.” (Haastateltava 6)

”No, se ei niin ku oo mun päivittäistä työtä, et se on hyvinkin satunnaista ja harvinaista, et ei voi sanoa, et olisin mikään alan guru tässä.” (Haastateltava 2)

Haastateltavien käsityksiä ihmiskaupan näkyvyydestä työyhteisön arjessa

Aineiston mukaan ihmiskauppa näkyy eri tavoin työyhteisöjen arjessa. Osa haastateltavista mainitsi, että he puhuvat keskenään asiakastapauksista, joihin liittyy mahdollisesti ihmiskaupaa. Lisäksi jo tiedetyistä ihmiskauppatapauksista puhutaan arjessa. Työssä käydään läpi asiakkaiden oikeuksia ja velvollisuuksia. Haastateltavat kertoivat, että ihmiskauppaepäilyyn herätessä keskustellaan siitä moniammatillisissa tiimeissä. Toisaalta pari haastateltavista sanoi, ettei heidän työyhteisössään puhuta ihmiskaupasta juuri lainkaan sen harvinaisuuden tähden.

”Ei kyllä kovinkaan niinku et sillai just enemmän niinku sillai, et siitä välillä siit puhutaan ja just tiimissä, jos vaikka jonku sosiaalityöntekijän tapaamisissa on tullut vähän siihen viittaavaa ni sitte se todetaan siit sanotaan et pitäiskö tätä pitää silmällä, et mitä tää niinku on?” (Haastateltava 6)

”Kyllä meillä on nää moniammatilliset tiimit, niin siellä ylipäätään jos joku mikä niin ku on herättänyt, hei et mä jäin pohtimaan tätä juttua, et mitä tää on? Ja et onks teil ollut tällösiä kokemuksia? Et mitä ootte mieltä?” (Haastateltava 4)

”Ei suoraan niin kun ihmiskauppa nimellä, mut sit jotain ilmiöitä voi ehkä sitte liittyä. Ja sit tietenki niitten tapausten kohdalla, jotka on siinä ihmiskauppa (auttamisjärjestelmässä).” (Haastateltava 3)

Haastateltavien näkemyksiä ammatillisten valmiuksien parantamisesta tunnistaa ihmiskaupan uhreja

Kaikki haastateltavat sanoivat useita kertoja tarvitsevansa lisää koulutusta ihmiskaupasta ja uhrien tunnistamisesta. Aineistosta kävi ilmi, että työntekijät kaipaisivat keskustelua ihmiskaupasta sen jatkuvasti laajentuessa. Osa haastateltavista sanoi olleensa jo aiemmin kouluksissa, mutta painottivat jatkuvan koulutuksen merkitystä, sillä ihmiskauppa on ilmiönä uusi ja se muuttuu jatkuvasti. Kaikilla haastateltavista ei ole ollut mahdollisuutta osallistua ihmiskauppaa käsitteleviin koulutuksiin lainkaan. Haastateltavat antoivat ymmärtää, ettei heidän peruskoulutuksessaan oltu opetettu joko lainkaan tai vain hyvin vähän ihmiskauppa-asioista. Eivätkä haastateltavat uskoneet, että vieläköän sosiaali- ja terveysalan koulutusohjelmissa opetetaan aiheesta riittävästi. Aineiston perusteella näyttää siltä, että sosiaalialantyöntekijät toivoisivat lisäkoulutusta myös muille mahdollisten ihmiskaupan uhrien kanssa työskenteleville viranomaistahoille esimerkiksi terveydenhuollon työntekijöille ja poliiseille. Haastateltavat toivoivat peruskoulutusta ihmiskaupasta ja esimerkkitapausten läpikäymistä. Työntekijät haluaisivat lisätietoa ihmiskaupan kansallisesta ja kansainvälisestä tilanteesta. Haastateltavat perustelivat koulutuksen tarvetta esimerkiksi tunnistamisen tehostamiseksi. Aineistosta kävi ilmi, että olisi tarpeellista saada koulutusta käytännön tilanteista esimerkiksi uhrin kohtaamisesta ja vuorovaikutustilanteen hoitamisesta hänen kanssaan ja mitä pitäisi osata ottaa huomioon. Haastateltavat peräänkuuluttivat eri yhteistyötahojen verkostoitumisen tärkeyttä. Myös edustajan tuki tunnistettaessa mahdollista alaikäistä ihmiskaupan uhria on merkityksellinen.

”Eiiiiihih. Ei hyvänen aika silloin puhuttu, siihen aikaan ku mä valmistuin. Ei ees puhuttu ihmiskauppa uhreista. En tiä, ehkä tänä päivänä on enemmän. Nii, en mä usko et nytkään varmaan. En mä tiää. En usko.” (Haastateltava 1)

”Ihmiskauppaan liittyvä koulutus, jossa itse on ollu mukana, mutta tota. On ne aina tervetulleita, koska ne käytännöt muuttuu. Ja sit ihan, et näkee niit yhteistyötahoja joihin ottaa yhteyttä.” (Haastateltava 3)

”Sitte tää varmaan sellasta keskustelua ja koulutusta tarvii, koska sit siin on se, että tää laajenee niin just sitä tarkennusta, mikä kuuluu niin kun.” (Haastateltava 6)

”No kyllä ehkä on ollut (koulutusta), mut mä en oo nyt kyl päässyt ainakaan. Mä luulen, et täs oli hiljattain joku, mut mä en ainakaan päässyt sinne, mut ei sitä niin ihan hirveesti oo, sitä koulutusta.” (Haastateltava 2)

”No ihan siis niin ku tosi perus peruskoulutusta, että tavallaan sais niin ku just tavallaan semmosesta yleismaailmallisesta kuvasta ja sit niin ku Suomen kohalla et mitä tääl niin ku yli päätänsä tapahtuu.” (Haastateltava 6)

Haastateltavien ajatuksia tietoisuuden lisäämisestä koskien ihmiskauppaa

Haastateltavien mielestä ihmiskauppa pitäisi tuoda näkyvämmäksi ja ihmisten tietoisuutta siitä tulisi lisätä. Uhreista pitäisi myös puhua avoimesti ennakkotapauksina tietoisuuden lisäämiseksi. Haastateltavat vastuuttivat henkilöitä, joilla on tietoa ihmiskaupasta jakamaan sen muiden hyväksi.

”Et se tuotas näkyvämmäks, että tätä on. Ja sitte se, että siitä keskusteltas enemmän, keskusteltas enemmän. Tuotas näkyvämmäks ja koulutettas viranomaisia. Ne on kai ne et ihmiset on tietosia siitä.” (Haastateltava 1)

”No siis ainakin mä ensimmäisenä sanosin sen, et se niin ku, et siitä puhuttas oikeesti niin ku et se tuotas näkyviin enemmän ja et niitä uhrejakin tuotas näkyviin enemmän.” (Haastateltava 6)

”Niin, lisätä tietosuuutta. Tavallaan niin ku tota, että että ei pitäis sitten niin kun omana tietonaan, et mitä tietää et se varmaan kans auttas siinä.” (Haastateltava 6)

5.5 Haastateltavien käsityksiä omista ammatillisista valmiuksista ohjata ihmiskaupan uhreja

Suuri osa haastateltavista työntekijöistä kokee osaavansa ohjata tunnistettuja ihmiskaupan uhreja heille tarjolla oleviin palveluihin. Yksi haastateltavista sanoi, että uhrin tunnistamisen jälkeen hän keskustelisi asiasta työyhteisössä ja pyytäisi heiltä neuvoa ohjaamisessa. Toisaalta yksi haastateltavista ei tiennyt jo olemassa olevasta auttamisjärjestelmästä lainkaan. Haastateltavat kaipasivat lisäksi enemmän tietoa jo olemassa olevasta auttamisjärjestelmästä ja sinne ohjaamisesta.

5.6 Haastateltavien ajatuksia ihmiskaupan tulevaisuudesta

Kaikki haastateltavat epäilivät ihmiskaupan lisääntyvän tulevaisuudessa kansainvälisen rikollisuuden lisääntymisen myötä. Lisäksi haastateltavat olettivat turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyessä myös ihmiskaupan uhrien määrien kasvavan. Yksi haastateltavista pohti tiukentu-

van turvapaikkapolitiikan vaikutuksia ihmiskauppaan; toimeentulotuen pienentyessä ja laillisen työnteon hankaloituessa ihmiset alkavat etsiä uusia keinoja selviytyäkseen ja hankkiakseen toimeentulonsa. Tämän vuoksi laiton työnteko tulee mahdollisesti lisääntymään ja siinä ohessa myös ihmiskauppa.

”Mut jos se (turvapaikanhakijoiden määrät) niin ku lisääntyy, ni kai juuri kansainvälinenkin rikollisuus lisääntyy, et siihen kuuluu ihmiskauppa yhtenä.”
(Haastateltava 6)

Aineiston perusteella työntekijät ajattelevat ihmiskaupparikollisuuden muuttuvan. Tulevaisuudessa ihmiskauppaa voidaan johtaa kattavien verkostojen avulla esimerkiksi vankilasta käsin. Ihmiskauppa tulee olemaan entistä ammattimaisempaa rikollisuutta. Kansainvälisten rajojen tiukentuessa rikollisten on keksittävä uusia keinoja kulkemiseen maasta toiseen.

Tulevaisuudessa haastateltavat näkevät työntekijöiden lisääntyvän tarpeen kouluttautua ihmiskauppakysymyksissä säännöllisesti. Tietoisuutta olisi hyvä lisätä ihmiskaupan kansainvälisestä tilanteesta ja muualla hyväksi havaituista työskentelymenetelmistä tunnistaa uhreja. Erityisesti maahanmuuttajien kanssa työskenteleville ammattilaisille tulisi tarjota erikoistumiskoulutusta. Koulutuksen ajankohtaisuus on ensiarvoisen tärkeää. Esimiehien tulisi tukea työntekijöitä päivittämään jatkuvasti omaa osaamistaan.

”No varmasti ainakin noi jatkuvat koulutukset tai ei nyt jatkuvat mut säännölliset. Ja sitte se päivitys, ku on kuitenkin jonkin verran niitä käytäntöjä ja linjauksia ku tässä vedetään tässä matkan varrella.” (Haastateltava 4)

Tulevaisuudessa haastateltavien mukaan olisi ensiarvoisen tärkeää, että yhteistyö ja tiedonkulku eri toimijoiden välillä olisi saumatonta. Lisäksi yleistä tietoisuutta ihmiskaupasta tulisi lisätä. Erilaisille yhteistyöfoorumeille olisi tilausta, jotta moniammatillista osaamista voitaisiin jakaa. Tällä hetkellä on lukuisia eri toimijoita, joiden tulisi olla tietoisia toisistaan. Verkostoitumisen merkitys tulee kasvamaan tulevaisuudessa.

”Et on semmonen foorumi missä voidaan laittaa se tietotaito yhteen ja sit voidaan mieltä niitä asioita.” (Haastateltava 4)

Ihmiskaupan uhreille suunnattua auttamis- ja palvelujärjestelmää tulee arvioida ja kehittää. Auttamisjärjestelmä pitäisi jalkauttaa lähelle käytännön työtä. Tarvittaisiin helposti omaksuttavia keinoja ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen. Haastateltavat toivoivat, että asiantuntijuus ja ihmiskauppaan puuttuminen tulevat lisääntymään tulevina vuosina.

5.7 Yhteenveto

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa sosiaalialan työntekijöiden ammatillisia valmiuksia tunnistaa ja ohjata ihmiskaupan uhreja. Haastateltavat työntekijät korostivat, ettei heillä ole riittäviä valmiuksia tunnistaa ihmiskaupan uhreja. He pitivät omaa ihmiskaupan uhrien tunnistamista heikkona. Koulutusta toivottiin lisää ihmiskaupasta ilmiönä ja hyvistä käytännöistä tunnistaa sen uhreja. Työministeriön julkaisun mukaan ihmiskauppaa ja sen uhrien tunnistamista käsittelevä koulutus tulee sisällyttää erityisesti osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon ammatillista koulutusta. Etsivän työn menetelmäkoulutus tulisi liittää osaksi nuoriso- terveys- ja sosiaalialojen ammatillista koulutusta. (Työhallinto, 2006,24.)

Tuloksista kävi ilmi, että työntekijöiden on vaikea määrittää täsmällisesti, mitä ihmiskauppa on. Työntekijöiden oli vaikea erottaa ihmiskaupan kaltaisia rikoksia ihmiskaupparikoksista. Ihmiskauppa ilmiönä tulee erottaa kahdesta siihen usein liittyvästä muusta käsitteestä eli ihmiskalakuljetuksesta ja parituksesta, jotka voivat kuitenkin joissain tapauksissa olla osana ihmiskauppaa (Työhallinto, 2006, 11). On mahdollista, että haastateltavien työntekijöiden valmiuksia tunnistaa ihmiskaupan uhreja vaikeuttaa epäselvä käsitys ihmiskaupasta ilmiönä.

Pääsääntöisesti uhrien ohjaaminen osataan paremmin kuin uhrien tunnistaminen. Haastateltavien vastauksissa korostui heidän huolensa omista heikoista valmiuksistaan tunnistaa ihmiskaupan uhreja. Kysyttäessä työntekijöiden kokemuksia heidän omista ammatillisista valmiuksistaan ohjata ihmiskaupan uhreja heille tarjolla oleviin palveluihin, he antoivat ymmärtää, että ohjaaminen oli heillä paremmin hallussa kuin tunnistaminen. Lähes kaikki kuitenkin mainitsivat, ettei uhreja voi ohjata, jos heitä ei tunnisteta. Näin haastateltavat tulivat vastaaneksi samalla kysymykseen tunnistamisen valmiuksista, jolloin heidän huomionsa keskittyi pitkälti tunnistamiseen, sen sijaan, että he olisivat pohtineen ammatillisia valmiuksiaan ohjata uhreja. Tämän vuoksi aineistosta saatiin enemmän vastauksia tutkimuskysymykseen, joka käsitteli uhrien tunnistamista kuin ohjaamista. Haastatteluissa korostui työntekijöiden huoli uhrien tunnistamisesta, joka on edellytys ohjaamiselle. He sanoivat avoimesti, etteivät he tunnistaa uhreja, eivätkä juuri lainkaan puhuneet uhrien ohjaamisesta. Kangaspunta toteaa Pro-tukipisteen ihmiskauppaa käsittelevässä seminaarissa käyttämässään puheenvuorossa, ettei esimerkiksi uhrien oikeuksien suojelemiseksi tehdyillä suunnitelmilla ole käyttöä, jos uhreja ei kyetä ensin tunnistamaan (Thesslund & Tuomaala, 2009, 47).

Jos ihmiskaupan uhri tunnistetaan liian myöhään, ei hän välttämättä ole enää halukas käsittelemään tapahtunutta, vaan pyrkii enemmän unohtamaan menneisyytensä ja keskittymään tulevaisuuteen.

6 Pohdinta

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää sosiaalialantyöntekijöiden ammatillisia valmiuksia tunnistaa ja ohjata ihmiskaupan uhreja. Merkittävin tulos tutkimuskysymysten kannalta oli, etteivät sosiaalialan työntekijät koe omia ammatillisia valmiuksiaan riittäviksi tunnistaa ihmiskaupan uhreja. Sen sijaan uhrien ohjaaminen heille suunnattuihin palveluihin on työntekijöillä paremmin hallussa. Työhallinnon julkaisun mukaan esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla on tarvetta kattavaan henkilöstön koulutukseen. Koulutus vahvistaisi sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden valmiuksia tunnistaa ihmiskaupan uhreja, sillä tähän mennessä aloilla ei ole tunnistettu vielä yhtään uhria. Asiakastyössä voitaisiin huomioida paremmin kulttuurinäkökohdat ja auttamisjärjestelmän lähestyttävyyttä lisääntyisi, jos koulutuksiin saataisiin mukaan maahanmuuttajataustaisia henkilöitä. (Työhallinto, 2007, 19.)

6.1 Tulosten tarkastelu

Kangaspunta toteaa, että rajaviranomaisilla ja poliisilla ei ole niin suurta roolia ihmiskaupan uhreja tunnistettaessa kuin aikaisemmin on ajateltu, koska esimerkiksi Saksassa vuonna 2005 hieman yli 70% ihmiskaupan uhreista oli ylittänyt maan rajan laillisin keinoin (Thesslund & Tuomaala, 2009, 47). Tämän vuoksi olisi suotavaa panostaa muiden viranomaisten ammatillisten valmiuksien vahvistamiseen tunnistamisen saralla. Aineistoa varten haastatellut sosiaalialan työntekijät toivoivat koulutusta vahvistamaan heidän ammatillisia valmiuksia tunnistaa ja ohjata ihmiskaupan uhreja sekä lisäämään tietoa ihmiskaupasta ilmiönä. Työhallinnon julkaisussa todetaan, ettei kaikkien alojen ja eri ammattikuntien edustajat ole saaneet riittävän kattavaa koulutusta ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen. Tunnistamista koskevan koulutuksen tulisi olla ensisijaisesti tehokasta ja osaamista kehittävää sekä jatkuvaluonteista tietojen päivittämistä yhteistyössä muiden tahojen kanssa ja lisätä tietojenvaihtoa. (Työhallinto, 2007, 57.)

Pohdittaessa keinoja, joilla puuttua ihmiskaupaan, mielestämme olisi ensiarvoisen tärkeää parantaa viranomaisten välistä yhteistyötä ja tiedonkulkua. Erityisesti sosiaali- ja terveysaloilla tulisi lisätä yhteistyötä ja eri toimijoiden tietoisuutta toisistaan. Ihmiskaupan uhrin voi hakeutua monenlaisen avun piiriin. Tämän vuoksi jo ammatillisten koulutusten tarjoajien pitäisi kantaa vastuunsa ja tarjota alojen perusopinnoissa opiskelijoille tarvittavat tiedot liittyen ihmiskauppa ilmiöön. Kuten tutkimustuloksistamme kävi ilmi, niin ihmiskaupan uhrin voi hakeutua terveyskeskuspäivystykseen tai alueellisiin sosiaalipalveluihin. Tällöin osaamista tarvitaan aivan tavallisissa sosiaali- ja terveyspalveluissa eikä tunnistamisen vastuuta voida vierittää ainoastaan erityispalveluiden kuten vastaanottoviranomaisille tai maahanmuuttajapalveluille. Myös monet haastateltavat kantoivat huolta niistä mahdollisista ihmiskaupan uhreista, jotka jäävät vaille kaikkia viranomaiskontakteja. Haastateltavat korostivat terveydenhuollon merkitystä tunnistaa uhreja, koska monille mahdollisille ihmiskaupan uhreille tervey-

denhuollon edustajat saattavat olla ainoita viranomaiskontakteja, joita uhrin pääsevät tapamaan. Haastateltavat kertoivat mahdollisista ihmiskaupan uhreista, jotka ovat Suomessa ilman oleskelulupaa, eivätkä sen vuoksi uskalla ottaa yhteyttä viranomaisiin kääntymisen pelossa. Tämän vuoksi kolmannella sektorilla olisi tulevaisuudessa merkittävä rooli uhrien tunnistamisessa ja heidän asioidensa ajamisessa.

Pohdimme miten sosiaali- ja terveysalojen erilaiset vaitiolovelvollisuudet vaikuttavat uhrien tunnistamiseen ja hankaloittavatko ne uhrin edun toteutumista. Joissain tapauksissa terveydenhuoltoalan henkilökunta voi saada tietoonsa ihmiskaupan uhria koskevaa informaatiota, muttei voi jakaa sitä sosiaalialan työntekijöiden kanssa poikkeavien vaitiolovelvollisuuksien vuoksi. Tästä johtuen uhri ei mahdollisesti saa hänelle kuuluvaa kokonaisvaltaista apua.

Tietoisuuden lisääminen ihmiskaupasta koko yhteiskunnan kattavasti olisi mielestämme tärkeää. Lisäksi tavallisten kansalaisten kynnystä puuttua ihmiskaupaan tulisi madaltaa ja helpottaa. Esimerkiksi Norjassa kansalaisten tietoisuutta tunnistaa ihmiskaupan uhreja on lisätty kampanjoilla, ja käytössä on vihjepuhelin, mihin kuka tahansa voi soittaa nimettömästi ympäri vuorokauden. Vastaavaa järjestelmää on suunniteltu Suomeen, mutta sen toteutus on viivästynyt.

Suomessa kansallisen ihmiskaupparaportoinnin toimistossa valvotaan ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumista ja selvitetään ihmiskaupan tilannetta. Ylitarkastaja Venla Roth toteaa Helsingin Sanomissa, ettei Suomessa tunnisteta ihmiskauppaa, eivätkä ihmiskaupan uhrien oikeudet toteudu oikeusprosesseissa. Toisaalta Roth myös sanoo, että ihmiskaupan tunnusmerkistön osaaminen on kehittymässä. (Tuomaala, 2010, C5.) Tästä voisi päätellä, että myös ihmiskaupan uhrien tunnistaminen on hiljalleen kehittymässä.

Pohdimme kuinka moniongelmaiset ihmiskaupan uhrin otetaan huomioon auttamisjärjestelmässä ja siihen mukaan pääsemisessä. Auttamisjärjestelmään ottaminen edellyttää yhteistyötä viranomaisten kanssa. Osa ihmiskaupan uhreista on fyysisesti ja psyykkisesti niin huonossa kunnossa, etteivät he kykene yhteistyöhön viranomaisten kanssa, johtuen esimerkiksi kidutustaustasta. Tällöin on syytä mielestämme miettiä onko asiakkaan edun mukaista auttaa häntä ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kautta, jos henkilöllä olisi mahdollisuus saada turvapaikka ja tarvittavaa apua myös muilla perusteilla, kuitenkin ilman velvollisuutta viranomaisyhteistyöhön. Lisäksi olisi vältettävä asiakkaiden leimaamista.

Euroopan unionin perusoikeusviraston johtajan Morten Kjærum kertoo Helsingin Sanomissa, että Euroopan unionin alueella katoaa vuosittain tuhansia lapsia turvakodeista sekä vastaanottokeskuksista. Heidän epäillään päätyvän ihmiskaupan uhreiksi; osa heistä joutuu pakkotyöhön, kerjäämään tai prostituoiduiksi. Tiedossa on myös lapsia, jotka ovat joutuneet elinkaupan tai laittoman adoption uhreiksi. Perusoikeusviraston vuonna 2009 julkaistussa raportissa todetaan, ettei Euroopan unionilla ole tehokkaita keinoja ehkäistä lapsikauppaa. Suomi sai

Euroopan unionin perusoikeusvirastolta kiitosta, että Suomessa yritetään kouluttaa viranomaisia tunnistamaan ihmiskaupan uhreja. (Sipilä, 2009, A12.) Lapsikauppaa esiintyy eniten Itä- ja Etelä-Euroopassa, mutta myös läntisen Euroopan alueella lasten katoaminen turvakodeista on huolestuttava ongelma; Hollannissa, Ruotsissa ja Britanniassa katoaa satoja lapsia vuosittain (Sipilä, 2009, A12). Perusoikeusviraston projektiopäällikkö Niraj Nathwanin mukaan viranomaiset ovat välinpitämättömiä turvakodeista kadonneita lapsia kohtaan. Useimpia lapsista ei yritetä jäljittää. Suurimpana ongelmana on, etteivät viranomaiset tunnista lapsia ihmiskaupan uhreiksi. (Sipilä, 2009, A12.)

Opinnäytetyötä tehdessämme olemme miettineet kerjäläisten osuutta ihmiskaupassa. Parin edellisen vuoden aikana Suomessa on ollut havaittavissa Itä-Euroopan maista tulleita kerjäläisiä. Yleisesti on tiedossa, että esimerkiksi Moldovassa myydään väärennettyjä Romanian passeja, jotka mahdollistavat Euroopan unioniin kuulumattomille moldovalaisille vapaan liikkuvuuden Euroopan unionin alueella. Olemme pohtineet ovatko Suomessa oleskelevat romanilaiset kerjäläiset mahdollisesti kotoisin Moldovasta. Moldovassa on havaittu, että vanhemmat muuttavat väärennetyillä asiakirjoilla Euroopan unionin alueelle, jonka vuoksi heidän lapsensa jäävät Moldovaan ja ovat erittäin haavoittuvassa asemassa joutua ihmiskaupan uhriksi. Lisäksi olemme keskustelleet muiden uusien Euroopan unionin jäsenmaiden kuten Bulgarian ja Romanian vaikutuksista turvapaikanhakijoihin ja heihin kohdistuvaan ihmiskauppaan. Meitä on askarruttanut Turkin mahdollinen EU-jäsenyys. Tuleeko Turkin liittyminen Euroopan unioniin lisäämään merkittävästi turvapaikanhakijoiden ja ihmissalakuljetuksen määrää sekä kansainvälistä rikollisuutta, jonka yhtenä osana ihmiskauppaa?

Haastatteluiden yhteydessä ihmiskaupasta keskusteltaessa useat työntekijät sivusivat lisäksi avioliittokauppaa, kotiorjien asemaa, kunniaväkivaltaa ja kasvattilasten asemaa perheissä, sekä pohtivat näiden yhteyttä ihmiskauppaan. Monissa ihmisoikeusrikkomuksissa on piirteitä, jotka viittaavat ihmiskauppaan kuitenkin täyttämättä kaikkia sen kriteereitä. Mielestämme työntekijöiltä vaaditaan laajaa osaamista koskien ihmisoikeusrikkomuksia; ihmiskauppa ja sen kaltaiset rikokset ovat jatkuvasti muuntautuvia ja vaikeasti määriteltäviä sekä tunnistettavia. Tämän vuoksi työntekijöiden on oltava tietoisia myös muista ihmiskauppaa lähellä olevista ilmiöistä.

Tulevaisuudessa olisi mielekästä tehdä jatkotutkimusta miten toistaiseksi tavoittamattomissa olevia uhreja voitaisiin tunnistaa ja ohjata tarvittaessa auttamisjärjestelmään. Opinnäytetyössä kartoituksen kohderyhmäksi oli valittu turvapaikanhakijat ja kotouttamisvaiheessa olevat pakolaiset, mikä sulki pois mahdollisia ihmiskaupan uhreja kartoituksesta. Tutkimuskohderyhmän asiakkaiden kanssa työskentelevät haastatellut työntekijät kertoivat, ettei kaikkia ihmiskaupan uhreja tunnisteta turvapaikanhakijoiden vastaanottoaikana tai kotouttamisvaiheessa. Tämän vuoksi olisi tarpeellista jatkossa haastatella aiheesta myös alueellisen sosiaalityön työntekijöitä.

6.2 Tulosten pätevyys ja luotettavuus

Eskolan ja Suorannan mukaan laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtaisesti ajatellaan, että tutkijalla on tutkimuksessa keskeinen rooli (2005, 210). Kvalitatiivisen tutkimuksen arvioinnissa luotettavuutta on lähestyttävä reliabiliteetin eli luotettavuuden ja validiteetin eli pätevyyden näkökulmista (Eskola & Suoranta., 2005, 213).

Validiteetilla tarkoitetaan Mäkisen mukaan sitä, mittaako tutkimusmenetelmä tutkittavaa asiaa eli vastaako tutkimus tutkimuskysymykseen (2006, 87). Validiteetti voidaan jakaa ulkoiseen ja sisäiseen validiteettiin. Sisäisellä validiteetilla tarkoitetaan tutkimuksen teoreettisten ja käsitteellisten määrittelyjen suhdetta. Sisäisellä validiteetilla voidaan arvioida tutkijan osaamista tutkittavasta tieteenalasta. Ulkoisella validiteetilla tarkoitetaan aineistosta tehtyjen tulkintojen ja päätelmien sekä kerätyn aineiston välistä suhteen pysyvyyttä. Ulkoisesti validissa tutkimuksessa tutkimuskohdetta kuvataan täsmällisesti sellaisena kuin se on. (Eskola & Suoranta, 2005, 213.)

Opinnäytetyössä saatiin vastaukset molempiin tutkimuskysymyksiin, joskin ensimmäiseen kysymykseen enemmän vastauksia kuin toiseen. Teemahaastatteluissa kaksi haastattelukysymyksistä oli muotoiltu suoraan tutkimuskysymysten pohjalta, millä pyrittiin varmistamaan, että haastateltavilta saadaan vastaukset tutkimuskysymyksiin. Lisäksi haastatteluissa käytettiin kysymyksiä, joilla yritettiin varmentaa haastateltavien tietämystä ihmiskaupasta ilmiönä, mikä osaltaan tukee uhrien tunnistamisen mahdollisuutta.

Reliabiliteetti eli luotettavuus tarkoittaa sitä, että tutkimus on toistettavissa ja se tuottaa saman tuloksen riippumatta tutkijasta olosuhteiden ollessa samat (Mäkinen, 2006, 87). Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä ei mahdollista toistettavissa olevia haastatteluolosuhteita, jolla pystyttäisiin varmentamaan tulosten toistettavuus. Haastateltava on saattanut ensimmäisen haastattelukerran jälkeen hankkia lisää tietoa tutkittavasta aiheesta, jolloin oletettavasti hänen vastauksensa toisella haastattelukerralla poikkeavat ensimmäisen haastattelun vastauksista. Opinnäytetyössä luotettavuutta kuitenkin pyrittiin edistämään kummankin opiskelijan aktiivisella läsnäololla kaikissa teemahaastatteluissa. Tämän lisäksi kumpikin opiskelijoista osallistui litterointiin, pelkistettyjen ilmauksien tekemiseen, luokitteluiden luomiseen ja tulosten analysointiin. Opinnäytetyölle ei ollut asetettu hypoteesia, minkä vuoksi kartoituksella ei ollut tarkoituksenmukaista varmistaa mitään ennalta lausuttuja käsityksiä.

Yhdeksi tutkimuksen laadun kriteeriksi voidaan lukea saturaation eli kylläntymisen toteutumisen. Saturaatiolla mitataan aineiston riittävyttä, joka voidaan osoittaa samojen tulosten toistuvuudella aineistossa. (Hirsjärvi ym., 2005, 171.) Opinnäytetyössä haastateltavilta saatiin toisiaan tukevia ja täydentäviä vastauksia, minkä vuoksi voidaan kylläntymisen katsoa toteutuneen. Opinnäytetyön aineiston keruun otanta oli verrattain pieni, minkä vuoksi opinnäytetyön tuloksista ei voida tehdä yleistettäviä johtopäätöksiä.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei ole tarkoituksena tehdä päätelmiä tulosten yleistettävyyttä ajatellen. Kuitenkin tausta ajatuksena on aristoteelinen ajatus, että yksityisessä toteutuu yleinen, jolloin tutkimalla riittävän tarkasti yksittäistä kohdetta voidaan löytää tutkittavasta ilmiöstä myös se mikä toteutuu yleisemmällä tasolla. Tutkimuksessa on pääasiallisena tarkoituksena ymmärtää tutkittavaa kohdetta. (Hirsjärvi ym., 2005, 171.) Haastattelut toteutettiin kahden pääkaupunkiseudun suuren kaupungin sosiaalialan työntekijöille, jotka työssään kohtaavat turvapaikanhakijoita ja kotouttamisvaiheen pakolaisia. Kaupunkien välillä oli havaittavissa eroa henkilökunnan ammatillisissa valmiuksissa tunnistaa ja ohjata ihmiskaupan uhreja. Tulokset eivät ole siirrettävissä valtakunnalliselle tasolle vaan niiden voidaan katsoa kuvastavan kyseisten kaupunkien sosiaalialan työntekijöiden ammatillisia valmiuksia. Kuitenkin voidaan olettaa, että valtaosin uhrien tunnistaminen on heikkoa myös valtakunnallisesti, koska jokainen haastateltava mainitsi tarvitsevänsä lisäkoulutusta eikä katsonut nykyisten valmiuksiansa riittävän.

Lähteet

Eskola, J. & Suoranta, J. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Euroopan komissio. 2004. Ihmiskauppa. Tiedotus ja viestintä, oikeus- vapaus- ja turvallisuus- asioiden pääosasto. Tiedote.

http://ec.europa.eu/justice_home/key_issues/human_trafficking/human_trafficking_1004_fi.pdf . Luettu 1.3.2010

Finlex. Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493. Laki.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990493?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=edustajan%20m%C3%A4%C3%A4r%C3%A4%C3%A4minen> . Luettu 25.2.2010.

Finlex. Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Laki.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=huostaanott%2A> . Luettu 15.1.2010.

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ihmisoikeudet.net. 2007. Kuka on pakolainen? Internetsivu.

<http://www.ihmisoikeudet.net/siirtolaisuus/kuka-on-pakolainen> . Luettu 10.9.2009

Ihmisoikeudet.net. 2007. Kuka on turvapaikanhakija? Internetsivu.

<http://www.ihmisoikeudet.net/siirtolaisuus/kuka-on-turvapaikanhakija> . Luettu 10.9.2009

Koivukangas, J. (toim.). 2008. Käytännön oikeusopas väkivaltarikoksen uhrille. Opas.

[http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/ExternalFiles/Oikeusopas2008/\\$file/Oikeusopas2008.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/ExternalFiles/Oikeusopas2008/$file/Oikeusopas2008.pdf) . Luettu 12.10.2009.

Kyllönen-Saarnio, E. & Nurmi, R. 2005. Maahanmuuttajanaiset ja väkivalta Opas sosiaali- terveysalan auttamistyöhön. Helsinki: Yliopistopaino.

Lehtonen, A. & Perttu, S. 1999. Naisiin kohdistuva väkivalta. Helsinki: Kirjayhtymä.

Maahanmuuttovirasto. 2008. Oleskelulupa ihmiskaupan uhrille. Tiedote.

<http://www.migri.fi/download.asp?id=Oleskelulupa+ihmiskaupan+uhrille;1210;%7B63883160-CABF-4775-97DE-6764326A89D6%7D> . Luettu 15.12.2009

Maahanmuuttovirasto. Turvapaikan hakeminen. Kaavio.

<http://www.migri.fi/download.asp?id=Kaaviokuva%5Fturvapaikan+hakeminen;1462;%7B64760F61-F278-49C4-BF99-7E6B9E649D26%7D> } Luettu 10.9.2009

Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Metsämuuronen, J. 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja osa 4. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Oikeusministeriö. 2003. Järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen YK:n yleissopimuksen hyväksyminen laajentaisi yhteistyömahdollisuuksia. Uutinen.

<http://www.om.fi/Etusivu/Ajankohtaista/Uutiset/Uutisarkisto/Uutiset2003/1146647942396> . Luettu 16.9.2009.

- Oikeusministeriö. 2003. Uutinen.
<http://www.om.fi/Etusivu/Ajankohtaista/Uutiset/Uutisarkisto/Uutiset2003/1146647728882> .
 Luettu 23.9.2009.
- OSCE. 2008. Action Plan. http://www.osce.org/press_rel/2003/pdf_documents/07-3447-pc1.pdf . Luettu 23.9.2009.
- Piehl, A. 2008. Uhriutuminen. <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=2641> Luettu 15.9.2009.
- Poliisi. 2009.
<http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/pages/A95AE1046BA5196FC22571ED004A679A> Luettu 2.6.2009
- Pro-tukipiste. Internetsivu. <http://www.pro-tukipiste.fi/index.php?id=63&parent=7> . Luettu 22.9.2009.
- Pro-tukipiste. Internetsivu. <http://www.pro-tukipiste.fi/index.php?id=1> . Luettu 22.9.2009.
- Putkonen, T. 2008. Ei ihmiskaupan uhria ilman ihmiskaupparikosta- uhrien tunnistamista vaikeuttavat tekijät prostituutioon liittyvässä ihmiskaupassa. Laurea-ammattikorkeakoulu.
- Rikosuhri päivystys. 2006. Internetsivu. <http://www.riku.fi/fi/ulrik/> . Luettu 22.9.2009.
- Roth, V. 2007. Ihmiskaupan vastaisen toiminnan saavutuksia ja haasteita. Artikkel. <http://www.haaste.om.fi/40516.htm> . Luettu 10.9.2009
- Sarkonen, N. 2008. Eva Biaudet: "Ihmiskauppa on Euroopan häpeäpilkku". Artikkel. <http://www.ulkopoliitikka.fi/article/379/> . Luettu 10.9.2009.
- Sipilä, A. 2009. Helsingin Sanomat. 8.7.2009. A12.
- Thesslund, E. & Tuomaala, V. (toim.). 2009. Toiveiden ja todellisuuden törmäyspintoja. Ihmisoikeudet ja uhrilähtöisyys ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Seminaariraportti. http://www.pro-tukipiste.fi/uploads/media/Pro-tukipiste_Seminaariraportti_2009_02.pdf . Luettu 26.2.2010.
- Tuomaala, V. 2010. Helsingin Sanomat. 22.1.2010. C5
- Tuomi, J., Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Työhallinto. 2006. 368 Ihmiskaupan uhrien auttaminen Työryhmän ehdotus palvelujen ja tukitoimien toteuttamiseksi. Raportti. [http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/27a8d1dfe529827dc22573b800413cdb/\\$file/thj368_ihmiskaupan_uhrien_auttam.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/27a8d1dfe529827dc22573b800413cdb/$file/thj368_ihmiskaupan_uhrien_auttam.pdf) . Luettu 2.3.2010.
- Työhallinto. 2007. 388 Näkymättömät uhrin. Ohjausryhmän ehdotus ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman tarkentamiseksi. Raportti. [http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/eaf23b837d5bc26fc2257403004b2b1e/\\$file/thj383_nakymattomat.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images.nsf/files/eaf23b837d5bc26fc2257403004b2b1e/$file/thj383_nakymattomat.pdf) . Luettu 2.3.2010.
- Ulkoasiainministeriö. 2005. Ihmiskaupanvastainen toimintasuunnitelma. Raportti. http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/ihmiskauppa_toimintasuunnitelma.pdf . Luettu 14.9.2009
- Ulkoasiainministeriö. 2006. Päivitetty 2009. Internetsivu. <http://formin.fi/Public/default.aspx?nodeid=32282&contentlan=1&culture=fi-FI> . Luettu 17.9.2009.

Ulkoministeriö. 2006. Suomi allekirjoitti Euroopan neuvoston yleissopimuksen ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta. Lehdistötiedote.
<http://formin.fi/public/default.aspx?contentId=78244&nodeId=32278> . Luettu 16.9.2009.

United Nations. 2000. Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children, supplementing the United Nations convention against transnational organized crime. Sopimuksen lisäpöytäkirja.
http://www.uncjin.org/Documents/Conventions/dcatoc/final_documents_2/convention_%20traff_eng.pdf . Luettu 16.9.2009.

Liitteet

Liite 1 Teemahaastattelurunko.....	44
Liite 2 Yhteydenottoviesti.....	45
Liite 3 Luokittelu ihmiskaupasta ilmiönä	44
Liite 4 Luokittelu haastateltavien näkemys tunnistamisesta.....	48
Liite 5 Haastateltavien näkemys ohjaamisesta	51
Liite 6 Haastateltavien omat valmiudet tunnistaa uhreja	52
Liite 7 Haastateltavien omat valmiudet ohjata uhreja	54
Liite 8 Haastateltavien ajatuksia ihmiskaupan tulevaisuudesta	56

Liitteet

Liite 1 Teemahaastattelurunko

Teemahaastattelun kysymykset ihmiskauppaa käsittelevään opinnäytetyöhön

1. Ihmiskauppa suomenkielen sanana

- Mitä mielestäsi ihmiskauppa tarkoittaa?
- Oletko joutunut tekemisiin ilmiön kanssa?

2. Ihmiskauppa kansainvälisenä ja suomalaisena ilmiönä

- Mikä on näkemyksesi ihmiskaupan nykytilasta?
- Ketkä näet mahdollisina ihmiskaupan uhreina?

3. Kenen vastuulla on työskentely

- Mitkä tahot ovat mielestäsi merkittäviä uhrien tunnistamisessa?
- Mitkä tahot ovat mielestäsi merkittäviä uhrien ohjaamisessa?
- Mitkä asiat herättävät epäilyn mahdollisesta uhrista?
- Miten toimit kun tunnistat mahdollisen uhrin?
- Miten arvioit omaa osaamistasi ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa ja ohjaamisessa?
- Minkälaista koulutusta toivoisit saavasi vahvistaaksesi ammatillisia valmiuksiasi tunnistaa ja ohjata ihmiskaupan uhreja?
- Miten ihmiskauppa näkyy työyhteisönne arjessa, esimerkiksi keskusteluissa?

4. Tulevaisuuden muistelu 2015

- Miten näet ihmiskaupan ilmiönä kehittyneen kansainvälisesti ja Suomessa viiden vuoden kuluttua?
- Miten näet oman osaamisesi kehittyneen viiden vuoden kuluttua?
- Mitä on pitänyt tapahtua, jotta sinun näkemyksesi tilanteen kehittymisestä on toteutunut?

Liite 2 Yhteydenottoviesti

Hei!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Laurea-ammattikorkeakoulusta Espoosta. Teemme opin-
näytetyötä aiheesta ihmiskaupan uhrien tunnistaminen ja ohjaaminen. Tarkoituksenamme on
kartoittaa turvapaikanhakijoiden ja kotouttamisvaiheessa olevien pakolaisten kanssa työsken-
televien sosiaalialan ammattilaisten valmiuksia tunnistaa ihmiskaupan uhreja ja ohjata heitä
oikeiden palveluiden pariin. Olisimme halukkaita haastattelemaan teitä aiheeseen liittyen.
Olisiko teillä ehdottaa sopivaa ajankohtaa?
Yhteydenottoanne odottaen,

Lotta Knuutila
lotta.knuutila@laurea.fi
050 XXX XXXX

ja

Anne-Maarit Pullinen
anne-maarit.pullinen@laurea.fi
0400 XXX XXX

Liite 3 Luokittelu ihmiskaupasta ilmiönä

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Ihmisoikeuksien loukkaaminen.	Ihmiskauppa on rikollisuutta ihmisyyttä vastaan	Yleistä ihmiskaupasta	Haastateltavien näkemys ihmiskaupasta ilmiönä
Ihmiskauppa on globaali ilmiö.			
Harmaa vyöhyke, epäselvät tapaukset.			
Ihmiskauppa on uusi ilmiö, josta on vasta viime vuosina ruvettu puhumaan.			
Työperusteinen maahanmuutto Suomeen lisääntyy.	Ihmiskaupalle tyypillisiä piirteitä Suomessa		
Suomi on ihmiskaupan uhrien kauttakulkumaa.			
Entisen Neuvostoliiton alaisista maista Suomeen tulee prostituoituja.			
Ihmiskauppa on hyötymistarkoituksessa tehtyä ihmisten välitystoimintaa.	Ihmiskaupan määrittelyä		
Ihmiskaupassa joku vaatii tai ottaa maksua esimerkiksi auttaessa henkilön maasta toiseen tai ylipäätään hankkii rahaa toisen ihmisen kustannuksella.			
Ihmiskauppaan liittyy prostituutio, kotiapulaisuus ja ihmisten salakuljetus.			
Lasten ja aikuisten sieppaukset ja myynti.			
Ihmiskauppa kohdistuu naisiin ja lapsiin.			
Riskiryhmässä ovat kielitaidottomat sekä luku- ja kirjoitustaidottomat, ja erityisesti naiset.			
Uhri ei tiedosta omia oikeuksiaan.			
Rahan käyttöä on rajoitettu.		Rahan osuus ihmiskaupassa	Keinot hallita ihmiskaupan uhria
Uhrilla on velkasuhde hyväksikäyttäjään.			
Uhrin velka voi olla tekaistu.			
Turvapaikanhakijat voivat velkasuhteessa esimerkiksi pakomatkasta aiheutuneista kustannuksista.			
Uhrin vapautta on rajoitettu tai se on menetetty.	Uhrin liikkumisen rajoittaminen		
Tyypillistä on, että passi tai muu henkilökortti on otettu pois.			
Liikkumista on rajoitettu.			
Uhrilla on annettu väärää tietoa mihin olosuhteisiin hän on tulossa tai mitä hän on tulossa tekemään.	Uhrin hallitsemiselle tyypillisiä piirteitä		
Uhri on alisteisessa tilanteessa hyväksikäyttäjään.			
Uhria on myyty.			
Uhrilla ei ole mahdollisuutta päästä tilanteesta pois.			
Uhuriin kohdistetaan henkistä ja fyysistä kiristämistä.			
Uhria uhkaillaan.			
Uhrin hyväksikäyttö matkan aikana.			

Perheenyhdistämisisä kasvattilapsen asema perheessä.	Kasvattilasten asema	Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa	
Kasvattilapset ovat alaikäisistä semmoinen ryhmä missä voi olla mahdollisia ihmiskaupan uhreja.			
Kasvattilasten osuus ihmiskaupassa.			
Lapsikauppa.	Lapsikauppa		
Vanhemmat saattavat myydä lapsensa esimerkiksi adoptioon turvatakseen heille paremman elämän, mutta lapset saattavat päätyä lapsikauppaan; esimerkiksi elinkauppaan tai prostituutioon.			
Ihmisten globaalin liikkuvuuden lisääntyessä myös ihmisoikeusrikkomukset tulee lisääntymään.	Globaalin liikkuvuuden lisääntyminen	Valtioiden rajat ylittävä ihmiskauppa	
Ihmisten liikkuvuus paikasta toiseen lisääntyy.			
Salakuljetetut afrikkalaiset tytöt vaarassa.	Salakuljetus on ihmiskaupan kaltainen rikos		
Uhri on väärin perustein salakuljetettu maahan, ja hän on saattanut myydä koko omaisuutensa kustantaakseen matkansa.			
Turvapaikanhakijat kuuluvat ihmiskaupan riskiryhmään.	Turvapaikanhakijoilla suuri riski uhriutua	Turvapaikanhakijoihin ja pakolaisiin kohdistuva ihmiskauppa	
Oleskeluluvan odotusvaihe on epävakaa.			
Turvapaikanhakijoiden olosuhteet ovat epävakaa ja sen vuoksi he ovat suuremmassa riskissä joutua hyväksikäytetyksi.			
Jo oleskeluluvan saaneen uhrin kyky suojata itseään on heikentynyt jos hän on aiemmin joutunut hyväksikäytön kohteeksi.	Aikaisempi uhrituminen lisää uudelleen uhritumisen riskiä		
Turvapaikanhakijoiden matka kohdemaahan voi kestää vuosia, ja matkan aikana he ovat saattaneet jo uhriutua turvatakseen toimeentulonsa.	Aiemmin tapahtunut uhrituminen		
Uhri on voinut joutua perheeseen lastenhoitajaksi tai palvelijaksi ja myöhemmin hakenut turvapaikkaa.	Kotiapulaiset		

Liite 4 Luokittelu haastateltavien näkemys tunnistamisesta

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Ihmiskaupan uhreja on enemmän kuin sitä tunnistetaan.	Ihmiskauppa ilmiönä on uusi ja tunnistamisen käytännöt ovat vasta muotoutumassa, minkä vuoksi uhreja tunnistetaan vähemmän kuin heitä on	Yleistä tunnistamisesta haastateltavien näkökulmasta	Haastateltavien näkemys ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta
Ihmiskauppaa tapahtuu enemmän kuin sitä osataan tunnistaa.			
Kaikkia uhreja ei ole tunnistettu.			
Poliisi ei pysty nimeämään ihmiskaupparikosta muun rikollisen toiminnan keskeltä.			
Tunnistaminen käytännöt on vasta muotoutumassa.			
Jos ihmisten tietoisuus ihmiskaupasta lisääntyisi myös uhreja tunnistettaisiin enemmän.			
Esimerkiksi prostituoidun asemassa olevan ihmiskaupan uhrin elinolosuhteet voivat olla hyvin samankaltaiset kuin lähtömaassa, jolloin hänen on vaikea itse ymmärtää että hänen tilanteensa ei ole normaali, vaan hän on ihmisoikeusrikkomusten uhri.	Uhri ei itse tiedosta olevansa ihmiskaupan uhri.	Ihmiskaupan uhrin tunnistamista vaikeuttavat tekijät	
Ihmiskaupan uhri ei välttämättä itse tiedosta olevansa ihmiskaupan uhri.			
Mahdollisella uhrilla voi olla päälimmäisenä murheena selviytyminen arjesta ja toimeentulo eikä hänelle jää voimavaroja käsitellä uhriutta.			
Mahdollisella ihmiskaupan uhrilla ei aina ole kieltä, voimavaroja tai ylipäättänsä tietämystä, että olisi mahdollista hakea apua.			
Pystyykö asiakas kertomaan mielenterveyspalveluissa mitä kaikkea hänelle on elämänsä aikana tapahtunut.			
Mahdolliselle ihmiskaupan uhrille on voitu myöntää muilla perusteilla oleskelulupa eikä hänen menneisyyttään enää välttämättä kaivella vaan häntä tuetaan nykyhetkessä.			
Pakolainen, joka on saanut oleskeluluvan muulla perusteella kuin ihmiskauppasyistä voi jäädä tunnistamatta ihmiskaupan uhriksi.	Mahdollisen ihmiskaupan uhrin voimavarat kuluvat arjesta selviytymiseen eikä hänelle jää voimavaroja työstää uhriuttaan. Lisäksi vaaditaan luottamus viranomaisiin		
Ihmiskaupan uhrin tunnistamisen kriteerit soveltuu monilta osin myös tavallisiin pakolaisiin. Esimerkiksi henkilö on pelokas, ja haluton kertomaan tilanteestaan.			
Mahdollisilla ihmiskaupan uhreilla, joilla on pakolaistausta on usein myös muita traumoja kuten kidutuskokemuksia.			
Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen pakolaisten tai ”normaalin väkivallan uhrien” joukosta on haastavaa.			
Aikaisempaa uhriutumista on vaikeampi tunnistaa kun nykyhetkessä tapahtuvaa uhriutumista.			

Uhriutuminen on voinut tapahtua aikaisemmassa elämänvaiheessä.			
Poliisien ja terveydenhuollon vastuu ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta on suurempi kuin sosiaaliviranomaisilla.	Ensivaiheen tunnistaminen	Kenellä on vastuu tunnistamisesta?	
Rajavartioston ja poliisin pitäisi ensimmäisenä tunnistaa.			
Ensimmäisenä vastuu tunnistamisesta kuuluu poliisille, koska heidän tehtävänsä on selvittää rikoksia. Poliisin tehtävänä rakentaa luottamussuhde sellaiseksi, että mahdollinen ihmiskaupan uhri voi kertoa asioistaan poliisille.			
Migrillä on myös vastuu ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta haastatteluvaiheessa.			
Edustajat mukana alaikäisten turvapaikanhaluprosessissa ja myös mahdollisia tunnistajia.			
Asiakkaalla on myös oma vastuu, jotta hän tulee tunnistetuksi. Asiakkaita pelottaa eivätkä he puhu asiasta.	Uhrin oma vastuu puhua asiasta		
Jos mahdollinen uhri on ohjattu esimerkiksi mielenterveyspalveluihin niin tunnistamisen vastuu siirtyy heille.	Myöhemmän vaiheen tunnistaminen		
Sosiaaliviranomaisilla ja koululla vastuu tunnistamisesta.			
Vastaanottokeskusten sosiaalityöntekijöillä ja terveydenhoitajilla on suurempi vastuu tunnistamisesta kuin sosiaaliohjaajilla, koska heillä on kahdenkeskisiä tapaamisia asiakkaiden kanssa.			
Uhrit eivät välttämättä ole tekemisissä minkään viranomaisten kanssa eivätkä näin ollen myöskään kenenkään tunnistavien tahojen kanssa.	Uhrit, joilla ei ole viranomaiskontakteja		
Uhrin outo käyttäytyminen herättää epäilyn.	Poikkeava käyttäytyminen	Mikä herättää epäilyn uhrista?	
Mahdollisen uhrin poikkeava käyttäytyminen herättää epäilyn.			
Asiakkaan tuottama puhe saattaa sisältää jonkin kommentin, joka herättää epäilyn ihmiskaupasta.			
Jos asiakas puhuu epäilyttävistä veloistaan.			
Avioparin käytös, josta herää epäily ovatko he edes oikeasti naimisissa keskenään.			
Epäily voi herätä jos asiakas ei vietä aikaa keskuksessa vaan poistuu usein laittautuneena.			

Turvapaikanhakija on voinut valehdella lähtömaansa salakuljettajansa käskystä.			
Epäilyyn voi olla vaikea tarttua kun asiakkailta tulee lause sieltä ja täältä.			
Jos mahdolliselta uhrilta on viety passi tms eikä hän itse voi kontrolloida rahan käyttöä, herää epäily mahdollisesta uhrista.	Uhri ei itse hallitse elämäänsä.		
Uhri ei pysty itse kontrolloimaan omaa elämäänsä.			
Jos mahdollisella uhrilla ei ole omaa tahtoa eikä ymmärrystä omista oikeuksistaan herää epäily mahdollisesta ihmiskaupan uhrista.			
Jos asiakasta ei päästetä tapausmisiin yksin vaan mukana on aina joku vahtimassa.	Uhrin perusteeton vahtiminen ja huono kohtelu		
Jos lapset ovat ”hylkytavaraa”, se herättää epäilyn.			
Omituiset yhteydenotot uhuriin.			
Kaikkia ihmiskaupan uhreja ei tunnusteta kotouttamisaikana. Tunnustetaanko uhrin myöhemmin normaalissa sosiaalisuudessa.	Tunnistamisen haasteet normaaliosiaalisuudenpuolella, kaikkia uhreja ei tunnusteta kotouttamisvaiheessa	Tunnistaminen kotouttamisvaiheessa kahtiajakoisena	
Jos asiakkaista (kotouttamisvaiheessa) joku on ihmiskaupan uhri niin hänet tunnustetaan luultavasti ennen kuin hän menee poliisille.	Kotouttamisvaiheessa tunnustetaan uhri ennen kuin hän itse hakeutuu poliisille		
Lapset eivät helposti hae apua tilanteeseensa vaan ovat lojaaleja esimerkiksi ”kasvattivanhemmille” tai voivat pelätä tai tuntea syyllisyyttä tai häpeää.	Lapset suojelevat vanhempiaan	Lasten tunnistaminen	
Jos lapsen tarina poikkeaa tai ei täsmää se herättää epäilyn.	Uhrin tarinasta puuttuu johdonmukaisuus		

Liite 5 Haastateltavien näkemys ohjaamisesta

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka
Työntekijä ei ole itse törmännyt ihmiskaupan uhriin, mutta jos tilanne tulisi vastaan hän kysyisi neuvoa työyhteisöltä.	Vastuu ohjaamisesta on tunnistajalla ja asiaa hoitavalla sosiaaliviranomaisella	Vastuu ohjaamisesta	Haastateltavien näkemys ihmiskaupan uhrien ohjaaminen palveluihin
Sosiaaliviranomaiset ovat vastuussa uhrin ohjaamisesta tunnistamisen jälkeen.			
Se joka tunnistaa uhrin on ensisijaisesti vastuussa ohjaamisesta.			
Sillä ihmisellä joka uhrin tunnistaa on vastuu ohjaamisesta.			
Jos esimerkiksi vastaanottokeskuksen sosiaalityöntekijä tunnistaa uhrin on hänellä vastuu tuoda se työyhteisön tietoisuuteen jonka jälkeen vastuu ohjaamisesta on koko moniammatillisella työyhteisöllä.			
Henkilö jolla ei ole oleskelulupaa joutuu helposti heittopussiksi eikä kukaan ota häntä vastuulleen vedoten siihen, ettei henkilöllä ole esim. henkilöturvattuuden loppuosaa niin hän ei kuulu kyseisen tahon hoidettavakseen.	Ohjausvastuun vältteleminen		
Jos uhri ohjataan auttamisjärjestelmän piiriin niin täytyisi osata punnita mitä hyötyä asiakas saa auttamisjärjestelmästä. Prosessi on pitkä.	Auttamisjärjestelmän edut ja haitat	Auttamisjärjestelmä	
Kun uhri ohjataan auttamisjärjestelmään hänelle täytyy kertoa sen edut ja haitat. Tiedossa on pitkä oikeusprosessi. Miten uhri hyötyy jos hän olisi osallinen muutenkin peruspalveluista?			
Auttamisjärjestelmä on vaikeapääsyinen.	Auttamisjärjestelmä on vaikeapääsyinen		
Jos uhri ei itse halua kertoa tapahtuneista poliisille on työntekijällä vaitiolovelvollisuus, mutta hänen tulisi rohkaista uhria puhumaan asiaa poliisille.	Uhrin puhumaan rohkaiseminen ja auttamisjärjestelmään siirtyminen.		

Liite 6 Haastateltavien omat valmiudet tunnistaa uhreja

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
En tiedä olisinko itse tunnistanut jo tiedossa olevat ihmiskaupan uhrit.	Työntekijät kokevat omat ammatilliset valmiudet tunnistaa ihmiskaupan uhreja heikoiksi	Omat valmiudet tunnistaa ihmiskaupan uhreja	Haastateltavien kokemus omista ammatillisista valmiuksista tunnistaa ihmiskaupan uhreja
Tunnistamisessa valmiuteni on tosi heikko.			
Tunnistaminen ei ole päivittäistä työtä, ei ole guru asiassa.			
Tällä hetkellä tunnistaminen heikko.			
Tieto ihmiskaupasta hyvin heikkoa varsinkin Suomen tilanteen osalta, kansainvälisesti vähän parempi.			
Tiedän liian vähän ihmiskaupasta ilmiönä.			
Kokemuksen karttuessa ehkä valmiudet tunnistaa paranee.	Edellytykset ihmiskaupan uhrien tunnistamiselle		
Kokemuksen myötä oppii.			
Koko henkilökunta on käynyt koulutuksissa.			
Tarvitsisi lisää tietoa ihmiskaupasta, jotta oma ajattelu jäsenyisi.			
Työssä käydään läpi asiakkaiden oikeuksia ja velvollisuuksia.	Ihmiskaupasta puhutaan työyhteisössä	Ihmiskauppa työpaikan arjessa	
Asiakastapauksista puhutaan työyhteisössä.			
Jos on herännyt epäily mahdollisesta ihmiskaupan uhrista niin asiasta keskustellaan omassa moniammatillisessa tiimissä.			
Jo tiedetyistä ihmiskaupan uhreista puhutaan arjessa.	Ihmiskaupasta ei puhuta työyhteisössä		
Ihmiskaupasta ei suoranaisesti puhuta arjessa.			
Työyhteisössä puhutaan ihmiskaupasta vain vähän.	Koulutusten lisääminen	Ammatillisten valmiuksien lisääminen ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi	
Koulutukset ovat tervetulleita, koska käytännöt muuttuu.			
Tarvitsisi keskustelua ja koulutusta aiheesta, koska ihmiskauppa laajenee jatkuvasti.			
Työntekijöitä koulutetaan ihmisoikeuskysymyksiin.			
Sosiaalityöntekijöillä tulee olla perustietämys asiasta jotta voi päivystää. Tämän vuoksi tietoa pitää jatkuvasti päivittää.			
Tarvitsisin lisää koulutusta.			
On ollut yksi koulutus mutta tarvittaisiin lisää.			
On ollut hyvä koulutus mutta tuntuu, että tarvitsee lisää tietoa asiasta.			
Omassa koulutuksessa ei ihmiskaupasta puhuttu mitään, eikä usko, että vieläkään peruskoulutuksessa puhutaan asiasta.			
Tarvitsee lisää koulutusta aiheesta.			

Viranomaisia pitäisi kouluttaa enemmän ilmiöstä.			
Ehkä on ollut koulutuksia mutta ei ole ollut mahdollisuutta osallistua.			
Tarvittaisiin peruskoulutusta aiheesta ja esimerkitapauksia.			
Työyhteisölle tekisi hyvää saada koulutusta.			
Kaivattaisiin peruskoulutusta yleismaailmallisesta ja Suomen ihmiskaupan tilanteesta.			
Tarvittaisiin koulutusta ihmiskaupan uhrien tunnistamisen tehostumiseksi.			
Tarvittaisiin koulutusta ihan käytännötilanteista, esimerkiksi miten kohdata uhri ja mitä pitää osata ottaa huomioon sekä miten vuorovaikutustilanne tulisi hoitaa.			
Tarvitaan verkostoitumista muihin yhteistyötahoihin.	Yhteistyö muiden tahojen kanssa tärkeää		
Edustajan tuki tunnistamisessa on tärkeää.			
Ihmiskauppa pitäisi tuoda näkyvämmäksi ja siitä pitäisi keskustella enemmän.	Tietoisuuden lisääminen		
Ihmiskauppa pitäisi tuoda näkyvämmäksi.			
Ihmiskaupan uhreista pitäisi tehdä näkyvämpiä kertomalla heidän tarinansa.			
Niillä kenellä on tietoa ihmiskaupasta pitäisi jakaa se muiden kanssa tietoisuuden lisäämiseksi.			

Liite 7 Haastateltavien omat valmiudet ohjata uhreja

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Eteenpäin ohjaaminen osataan, tiedetään miten toimia.	Osataan ohjata	Kokemus omista valmiuksista ohjata	Haastateltavien kokemus omista ammatillisista valmiuksista ohjata ihmiskaupan uhreja.
Jos herää epäily uhrista niin silloin otetaan selvä kuinka olisi paras toimia tilanteessa.	Haetaan tarvittaessa tietoa ohjaamisesta		
No ei kai sellasta ole olemassakaan (auttamisjärjestelmää) joka sopis kaiken näkösiin uhreihin vai onko?	Ei tietoa auttamisjärjestelmästä		
Ja kenen vastuulla on asioiden hoitaminen (auttamisjärjestelmä).	Tarvitaan koulutusta ihmiskaupan uhrien ohjaamisesta auttamisjärjestelmään		
Ohjaamisen kannalta olisi tärkeää saada tietoa ihmiskaupasta.			

Liite 8 Haastateltavien ajatuksia ihmiskaupan tulevaisuudesta

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka
Ihmiskauppa tulee lisääntymään.	Ihmiskauppa lisääntyy määrällisesti	Ihmiskaupan kehittyminen	Haastateltavien ajatuksia ihmiskaupan tulevaisuudesta
Kaikki tällaiset ilmiöt tulevat lisääntymään.			
Kasvaa määrät.			
Kansainvälinen rikollisuus tulee lisääntymään ja sen myötä myös ihmiskauppa.	Rikollisuuden ja turvapaikanhakijoiden määrän kasvussa ja turvapaikkapolitiikan kiristyessä myös ihmiskauppa lisääntyy		
Turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyessä oletettavasti myös mahdollisten uhrien määrä lisääntyy.			
Turvapaikkapolitiikkaa ollaan tiukentamassa jonka vuoksi toimeentulotuki pienenee ja töiden teko hankaloituu, minkä vuoksi ihmisten on alettava etsimään uusia keinoja selviytyä ja hankkia itselleen toimeentulo. Tämä tulee mahdollisesti lisäämään laitonta työntekoa ja siinä samalla ihmiskauppaa.			
Tulevaisuudessa muun muassa ihmiskauppaa voidaan johtaa kattavien verkostojen avulla.	Rikollisuus muuttuu		
Ihmiskauppa on hyvin ammattimaista rikollisuutta.			
Ulkorajojen tiukentuessa rikollisten täytyy keksiä uusia konsteja miten päästä paikasta toiseen.			
Tulevaisuudessa on tarve säännölliselle koulutukselle.	Koulutuksen tarve ammattilaisille	Tulevaisuudessa ammattilaisilla on tarve kouluttautua ja lisätä yhteistyötä	
Esimiehen tehtävänä tukea työntekijöiden oman osaamisen päivittämistä.			
Tietoa ihmiskaupan kansainvälisestä tilanteesta ja muualla hyväksi havaituista menetelmistä tunnistaa uhreja.			
Erikoistumiskoulutuksia maahanmuuttajien kanssa työskenteleville.			
Koulutusta tunnistamiseen ja auttamiseen.			
Ajankohtainen koulutus.			
Tiedonkulun merkitys kasvaa.	Ammattilaisten verkostoituminen ja tiedonkulun lisääminen		
Yhteistyöfoorumit, joissa voidaan jakaa moniammatillista osaamista.			
Verkostoitumisen merkitys kasvaa.			
Tällä hetkellä monta toimijaa, tietoisuuden lisääminen toisista auttajista.			
Ihmiskauppa ilmiön tuominen yleiseen tietoisuuteen.	Tietoisuuden lisääminen ilmiöstä yleisellä tasolla	Tietoisuuden lisääminen ihmiskaupasta valtakunnallisesti ja palvelujärjestelmien kehittäminen.	
Tiedotuksen lisääminen ilmiöstä.			
Toivottavasti asiantuntijuus ja ihmiskauppaan puuttuminen tulee lisääntymään tulevina vuosina.			

Auttamisjärjestelmän kehittäminen.	Järjestelmien kehittäminen		
Palvelujärjestelmien kehittäminen.			
Auttamisjärjestelmien tuominen lähelle käytännön työntekoa arjessa.			
Helposti omaksuttavia keinoja tunnistamiseen ja auttamiseen.			